

روز آمد اما کم دقت

نگاهی به کارنامه نشر ۱۳۷۶

- فهرست کتاب‌های منتشر شده در سال ۱۳۷۶.
- تهیه و تنظیم مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران، مدیریت اطلاع‌رسانی و خدمات رایانه‌ای.
- تهران: مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی ایران، ۱۳۷۷.
- ۷۹۴ص: مصور، جدول، نمودار.

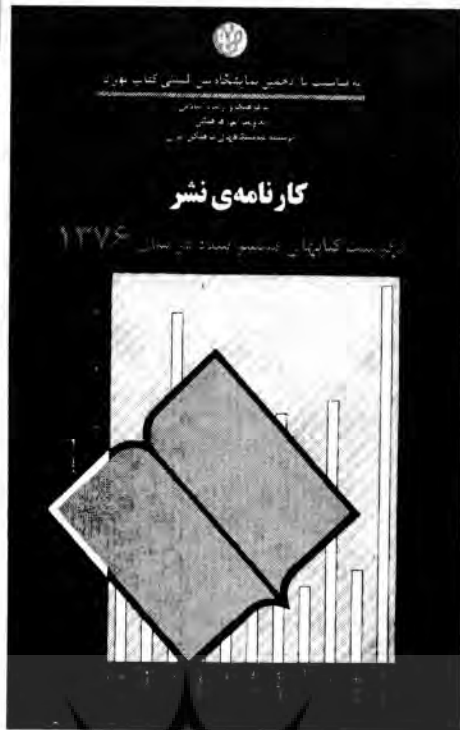
در سال ۱۳۷۱ ضمن مطالعاتی که درباره کتابخانه ملی ایران می‌کردم، دریافتم که کتابشناسی ملی ایران از گاه شروع به تولید و انتشار، یعنی از سال ۱۳۴۳ (کتاب‌های منتشر شده سال ۱۳۴۲) همواره با مشکل تأخیر در انتشار مواجه بوده است.^۱ پس از ادغام مرکز خدمات کتابداری در کتابخانه ملی ایران و تغییر شکل و سازمان کتابشناسی ملی ایران و با وجود تلاش‌های ارزشمندی که توسط اعضای محترم هیأت علمی این مرکز و متخصصان کتابخانه ملی صورت گرفت، باز هم مشکل تأخیر کتابشناسی ملی به طور اساسی حل نشد و این مشکل به عنوان یکی از دل‌مشغولی‌های دست‌اندرکاران تولید و انتشار کتابشناسی ملی باقی ماند و هنوز هم بخش مهمی از توان فکری و عملی این عزیزان را مصروف خود کرده است.

از قضای روزگار، جدیدترین شماره کتابشناسی ملی و دومین شماره کارنامه نشر به طور همزمان و در هنگامه یازدهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در اردیبهشت ۱۳۷۷ انتشار یافتند؛ منتهی آن یکی در بردارنده اطلاعات کتاب‌های منتشر شده نیمه دوم ۱۳۷۴ و این دیگری، حاوی کتاب‌های نشر یافته ۱۳۷۶ است. به عبارت دیگر یکی با فاصله ۲ سال از کتاب‌های منتشر شده و دیگری با فاصله ۲ ماه.

غرض از یادآوری این نکته، البته مقایسه این دو کتابشناسی نیست. گرچه چنین مقایسه‌ای ضروری است، اما به هر حال مقصود این نوشته نیست. غرض از یاد نام کتابشناسی ملی ایران، این بود که گفته شود اتفاقاً تولید و انتشار مرجعی مانند «کارنامه نشر» از نظر نگارنده می‌تواند پاسخی باشد به مسئله «روزآمدی» در انتشار «رکوردهای ملی کتابشناختی» که مسئله‌ای است نه تنها خاص ایران، بلکه مبتلا به کتابداران بسیاری از کشورها. صرفنظر از این که ما برای انتشار اطلاعات حدود ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب در سال مشکل داریم و کشورهایی مثل ایالات متحده، فرانسه و انگلستان برای انتشارات چندصد هزاره‌عنوانی.

● فرامرز مسعودی

گرچه تا انجام تحقیقات همه‌جانبه و بررسی ابعاد گوناگون مسئله نمی‌توان اظهار نظر دقیقی درباره ریشه‌های این مشکل ارائه کرد، اما به هرحال «حجم فزاینده انتشارات»، «تنوع انتشارات» و «قواعد مربوط به ضبط اطلاعات کتابشناختی» را می‌توان از عوامل اصلی مشکل انتشار روزآمد و با کیفیت مطلوب کتاب‌های منتشر شده در سطح کشور به حساب آورد. این که چگونه می‌توان حجم فزاینده انتشارات ملی را مهار کرده و علیرغم تنوعی که دارند، آنها را در قالب قواعدی منطقی و ضروری ارائه کرد، از جمله بحث‌هایی است که کتابداران در کشورهای گوناگون دنیا به آن مشغولند و در این رهگذر تعدادی از کشورها به راه‌حلی هم دست یافته‌اند.

شاید بزرگترین مشکل در این خصوص را بتوان در تعادل و هماهنگی میان چهار اصلی دانست که بر کیفیت انتشار این اطلاعات مترتب دانسته‌اند. فیلیپ بریانت مدیر دفتر شبکه کتابخانه‌ها و اطلاع رسانی دانشگاه بث (Bath) انگلستان می‌گوید: «هر نقطه‌نظری در مورد سطح لازم اطلاعات رکورد کتابشناختی وجود داشته باشد، باید پذیرفت کیفیت درجه نخست با صحت (Accuracy)، هماهنگی (Consistency)، روزآمدی (Timeliness) و کارآمدی (Functionality) مرتبط است.»^۲

هریک از این چهار اصل به بعدی از ابعاد کیفیت رکوردهای کتابشناختی اشاره دارد: صحت بیانگر صحیح بودن اطلاعات است. هماهنگی به هماهنگ بودن رکوردها و وجود نظامی معین در تهیه و گردآوری رکوردها و تبعیت آنها از الگویی واحد اشاره دارد. روزآمدی به موضوع به هنگام بودن رکوردها نظر دارد و این که با سرعتی هرچه بیشتر تهیه و منتشر شوند تا تازگی خود را از دست ندهند و به کار استفاده‌کننده بیایند و بالاخره کارآمدی حاکی از ارزشمندی رکوردهاست که ملاک ارزشمندی هم استفاده از آن است. خود بریانت می‌گوید رکوردهایی به زحمت تهیه‌کردنشان می‌آرزند که برای استفاده‌کننده قابل استفاده باشند.

در این میان توجه به تعادل میان اصل صحت و دقت و اصل روزآمدی بیش از اصول دیگر است. به ویژه از جهت این که ورود رایانه به عرصه کار، به میزان زیادی مسئله هماهنگی رکوردها را حل کرده و یا بهتر است بگوییم قاعدتاً می‌باید حل کرده باشد. زیرا در کار با رایانه تدوین برنامه از پیش تعیین شده و فرمت‌های یکسان ذخیره و بازیابی اطلاعات از ضروریات است.

دو اصل صحت و دقت و روزآمدی به نوعی در تقابل با یکدیگر قرار دارند. زیرا توجه به صحت اطلاعات مستلزم صرف زمان بیشتری است اما از این تقابل نباید نتیجه گرفت که یکی را می‌توان و یا باید فدای دیگری کرد. چنین نتیجه‌ای غیرقابل پذیرش است. هنر سازمان‌های ارائه دهنده خدمات کتابشناختی در حذف یکی به خاطر بقای دیگری نیست. بلکه هنر آنها در به حداقل رساندن زمان و حداکثر کردن دقت و صحت است. تعادل منطقی و معنی‌دار میان این اصول ارتقاء کیفیت را یاری می‌بخشد.

اکنون با پذیرش این اصول و مبنای قرار دادن آن می‌خواهیم به بررسی «کارنامه نشر» پرداخته و آن را برحسب این اصول به محک آوریم.

۱. روزآمدی: در این خصوص باید نمره ممتاز و حداکثر را به این اثر اختصاص داد. با توجه به وضعیت کاری در ماههای پایانی سال و بخصوص ماه اسفند که در آستانه سال جدید قرار دارد و نظرها و فعالیت‌ها بیشتر معطوف به استقبال از سال جدید است و با توجه به ماه پرکار بهمن به سبب برگزاری آیین‌های متنوع دهه فجر که مؤسسه تهیه‌کننده کارنامه نشر نیز سهم بالایی در آن دارد و نیز با توجه به وضعیت کاری در فروردین ماه با تعطیلات مرسوم رسمی و غیررسمی‌اش و افزون بر همه، اشتغال وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان‌های تابعه، بویژه مؤسسه نمایشگاه‌های فرهنگی به رتق و فتق امور مربوط به نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در این ماه، عرضه کاری چنین حجم و پرمشکل نشان از تلاش جدی همکاران و

سازماندهی و مدیریت مطلوب آنهاست.

۲. کارآمدی و جامعیت: با مبنای قرار دادن این فرض که کارنامه نشر به گردآوری و انتشار اطلاعات کلیه کتاب‌های منتشره در سطح کشور می‌پردازد و با توجه به این که در این خصوص کتاب‌ها از دایره هرگونه ارزشگذاری بیرون هستند و نیز با این فرض که هر کتابی خواننده و طالب خود را دارد، باید به کارنامه نشر در این خصوص نیز نمره قبولی داد. البته با ذکر این نکته که در خصوص جامعیت کارنامه نشر، فرض بر این است که کلیه کتاب‌های منتشر شده، اولاً حتماً دریافت شده‌اند، ثانیاً حتماً در دایره فهرست‌نویسی و رده‌بندی قرار گرفته‌اند و ثالثاً حتماً در کارنامه نشر وارد شده‌اند. بدیهی است عدم پذیرش این فرض، مستلزم اثبات است و باید خلاف آن را نشان داد و از آنجا که نگارنده هنوز به چنین موردی برخورد نکرده است، لاجرم فرض را بر جامعیت گذاشته است. همینجا موقع را مناسب دانسته، پیشنهاد می‌کند از آنجا که تدوین‌کنندگان محترم خود بیش از هرکس دیگری به این نکته واقفند، شایسته است در مقدمه، به چگونگی این امر پرداخته و خوانندگان خود را مطلع نمایند.

۳. هماهنگی: از آنجا که تدوین و گردآوری اطلاعات توسط برنامه‌های رایانه‌ای صورت می‌گیرد و در برنامه‌های رایانه‌ای طراحی فرمت ویژه از پیش ضروری است، بنابراین هماهنگی رکوردها از مقبولیت لازم برخوردار است. تنها چند نکته در این مورد وجود دارد که به آنها می‌پردازیم.

- چنانکه از مقایسه رکوردها معلوم می‌شود و در مقدمه مختصر کارنامه نشر نیز آمده، هر رکورد شامل عناصر اطلاعاتی زیر است:
- عنوان اثر که ضمناً مدخل رکورد نیز هست.
 - نام پدیدآورنده یا پدیدآورندگان.
 - محل نشر.
 - ناشر.
 - تعداد صفحات.
 - مرتبه جلد که البته در مقدمه به آن اشاره نشده است.
 - قطع اثر و نوع جلد. نوع جلد نیز در مقدمه مورد اشاره قرار نگرفته است.
 - بها.
 - نوبت چاپ.
 - شمارگان (تیراژ).
 - عنوان اثر به لاتین در صورت وجود آن در صفحات اطلاعاتی اثر، این مورد نیز در مقدمه ذکر نشده است.

اولین نکته در این باب، مقوله نامهای مستعار است. در کارنامه نشر مشخص نشده با مقوله نامهای مستعار چگونه برخورد شده است، زیرا در مقدمه اثر هیچ اطلاعی در این خصوص به خواننده و استفاده کننده داده نشده است و حال آن که در کارنامه نشر «نمایه پدیدآورندگان» وجود دارد و فرض بر این است که استفاده کنندگان و جویندگان برای اطلاع از آثار مورد نظر خود ممکن است به این نمایه رجوع کنند.

پدیده «نام مستعار» نیز مانند پدیده «تنوع عنوان‌ها» خاص جامعه انتشاراتی ایران نیست و در بسیاری از کشورها، برخی از پدیدآورندگان به دلایل گوناگون از نام مستعار برای آثار خود استفاده می‌کنند. سنت ایرانی - اسلامی نیز بویژه در ادبیات و علی‌الخصوص در شعر از نام مستعار و یا «تخلص» فراوان استفاده شده است و بنابراین انتخاب نام مستعار مستند به دلیلی خاص و یا دوره‌ای خاص نیست. «جامعه‌شناسی پدیدآورندگی آثار» حاکی از آن است که انتخاب نامی غیر از نام واقعی در همه دوره‌ها، در همه رشته‌ها و در میان همه ملل مرسوم بوده است.

بنابراین بدون آن که خواسته باشیم در این خصوص ارزشیابی کنیم و یا حسن و قبح این پدیده را برشمردیم، ضروری است با این پدیده واقعی برخورد مناسب و معقول نماییم.

تنوع نام پدیدآورنده، تنها به نامهای مستعار محدود نمی‌شود. در واقع نام مستعار را باید یکی از زیرمجموعه‌های پدیده «گونه‌گونی نام پدیدآورنده» به حساب آورد. ضابطه‌های متفاوت نام پدیدآورندگان غیرایرانی، به فارسی از دیگر زیرمجموعه‌های مهم و بسیار رایج در این مقوله است. همچنین رواج نام‌های گوناگون صاحبان آثار در دوره‌های گذشته و تا مرسوم شدن شناسنامه و شکل نام و نام خانوادگی به شیوه امروزی، از دیگر زیرمجموعه‌های این مقوله به حساب می‌آید. گرچه به احتمال زیاد تدوین‌کنندگان کارنامه نشر خود به خوبی با این مقوله آشنایی دارند، اما از جهت آشنایی بیشتر خوانندگان با این مقوله ذکر چند نمونه را مفید می‌داند.

نورالدین حمزه‌بن علی آذری اسفراینی؛ حمزه بن علی بیهقی طوسی و شیخ آذری اشکال متفاوت نام حمزه‌بن علی آذری اسفراینی محقق قرن نهم هجری قمری. ابن ابی‌الحدید، ابوحامد؛ ابن ابی‌الحدید، عزالدین؛ کاظم بن محمد البغدادی و شیخ کاظم الازدی اشکال گوناگون نام عبدالحمید بن هبة‌الله ابن ابی‌الحدید از شارحان معروف تهج البلاغه متوفی ۴۰۶ ق. است.

جدیدترین شماره کتابشناسی ملی و دومین شماره کارنامه نشر به طور همزمان و در هنگامه یازدهمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران در اردیبهشت ۱۳۷۷ انتشار یافتند؛ یکی با فاصله ۲ سال از کتاب‌های منتشر شده و دیگری با فاصله ۲ ماه.

برای آن که بحث به صورت تجریدی نباشد، چند نمونه از این گونه موارد را که از کتابشناسی ملی استخراج شده در اینجا ذکر می‌کنیم:

آموزش برنامه‌نویسی BASIC برای انواع ریزکامپیوترها.

عنوان دیگر: برنامه‌نویسی BASIC برای انواع ریزکامپیوترها.

باغ دلگشا؛ کشکول صفا

عنوان روی جلد: باغ دلگشا؛ کشکول صفا؛ لطایف نغز، حکایات دل‌انگیز و مطایبات شیرین.

عنوان روی جلد: متن کامل کشکول شیخ بهایی پیامبر خفته (پیشگویی‌های ادگارکیس)

عنوان روی جلد: پیشگویی‌های ادگارکیس تا سال ۲۰۰۰

دنایای نوجوان

عنوان روی جلد: دنایای نوجوان (کندوکاوی در بازشناسی روحيات ۱۳ تا ۱۸ ساله‌ها)

عم‌جزء با ترجمه کامل و خط درشت خوانا به‌انضمام طریقه اذعان و اقامه اصول دین و فروع دین...

عنوان دیگر: جزء سی‌ام قرآن کریم

مفتاح کنوز فی ظلال القرآن

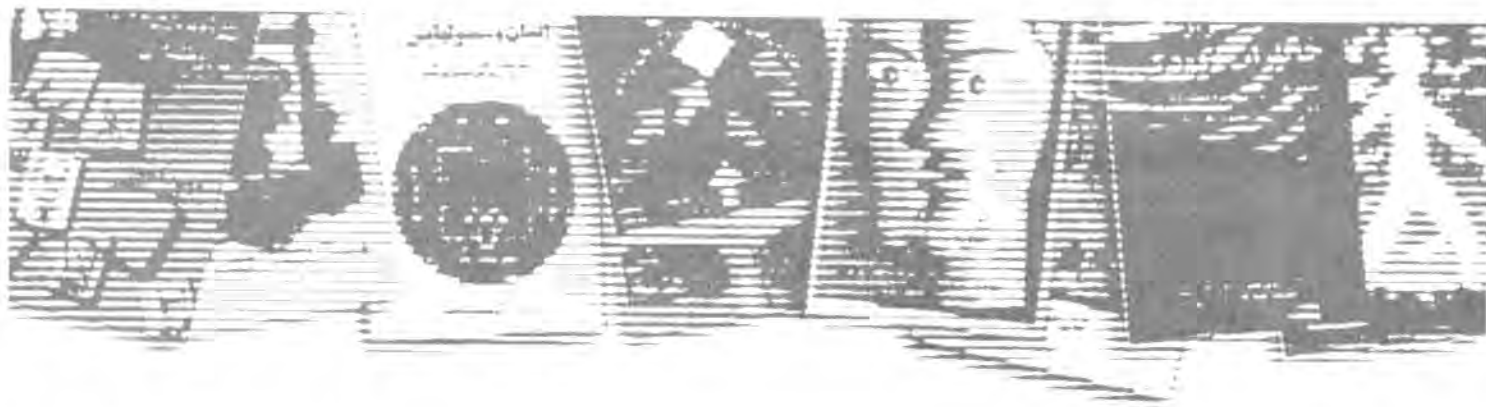
بالای عنوان: فهارس فی ظلال القرآن المسائل الاسلامیه بالاضافه الی اصول الدین

عنوان دیگر: رساله توضیح المسائل

ب: در مورد نام پدیدآورنده یا پدیدآورندگان و نقش آنها در پدید آوردن اثر نیز ذکر چند نکته درباره کارنامه نشر ضروری است.

- شابک یا شماره استاندارد بین‌المللی کتاب (ISBN). به این ترتیب، در مورد هر اثر، ۱۳ عنصر اطلاعاتی که در واقع عناصر توصیفی هستند، در رکوردها وارد شده‌اند. در خصوص این مسأله که ضرورت و توجیه عناصر اطلاعاتی یاد شده برچه اساسی استوار شده و این تعداد عناصر مبتنی بر کدامیک از سطوح استانداردهای کتابشناختی توصیفی تعیین شده و یا چرا از میان عناصر گوناگون، عنوان اثر مدخل قرار گرفته است، بحثی نمی‌کنیم و آن را به فرصتی دیگر موکول می‌کنیم. به‌ویژه از آن جهت که در مقدمه اثر نیز هیچگونه توضیحی در این موارد داده نشده است. در مورد نظم رکوردها نیز ترجیح می‌دهیم در فصلی که به موضوع صحت و دقت اختصاص یافته بپردازیم. اما در باب همین عناصر اطلاعاتی یاد شده چند نکته قابل اشاره وجود دارد که به آنها می‌پردازیم.

الف: در مورد عنوان اثر که در کارنامه مدخل رکورد در نظر گرفته شده، می‌دانیم که بسیاری از آثار بیش از یک عنوان دارند و این عناوین در بسیاری موارد به اشکال گوناگون در قسمتهای مختلف اثر ظاهر می‌شوند. این پدیده البته خاص نشر ایران نیست و تعداد این‌گونه آثار نیز کم نیستند. عنوان‌های متفاوت ممکن است روی جلد، روی عطف، در شناسنامه، در صفحه پیش از صفحه عنوان و بالاخره در صفحه عنوان ظاهر شوند. گاهی عبارتهایی بالای عنوان یا پیش از عنوان ظاهر می‌شوند که می‌توان آنها را در فهرست‌نویسی در نظر گرفت و یا از آنها چشم‌پوشی کرد. سوالی که مطرح است این است که استخراج عنوان اثر از کدام یک از قسمت‌های گفته شده صورت گرفته و یا به زبان کتابداری کدام یک از قسمت‌ها مرجع کسب اطلاعات در این مورد بوده است. سوال بعدی این است که به هر حال پس از پذیرش یکی از این عناوین متفاوت، با عنوان‌های دیگر چه رفتاری شده است؟ عناصر اطلاعاتی رکورد نشانگر آن است که جایی در رکورد برای ذکر عنوان‌های دیگر اثر پیش‌بینی نشده است. از این عنوان‌ها نه در متن و نه در نمایه به عنوان برگزیده ارجاعی صورت نگرفته است. بنابراین احتمال می‌رود از این نوع عنوان‌ها چشم‌پوشی شده است. این عنوان‌ها از لحاظ اطلاعاتی که در بردارنده قابل توجه هستند. ضمن آن که ممکن است خواننده به آنها رجوع کند. از اینها گذشته، این عنوان‌ها به دلیل تفاوت در کلمات و عبارتهای تشکیل دهنده، ممکن است از لحاظ الفبایی در جایی غیر از عنوان پذیرفته شده قرار بگیرند.

ابن العتاهیه؛ ابوبکر محمد بن الحسن
ابن دریدی الازدی اشکال متفاوت نام محمد بن حسن
ابن فرید، نحوی بزرگ قرن چهارم قمری است.
کوکب استرآبادی؛ مهدی استرآبادی؛ میرزا مهدی
خان استرآبادی و منشی استرآبادی اشکال مختلف نام
محمد مهدی بن محمد نصیر استرآبادی متوفی حدود ۱۱۸۰
قمری است.

از این دست نام‌ها در دوره معاصر نیز فراوان وجود
دارد. از جمله نیمایوشیج برای علی اسفندیاری، الفد
بامداد برای احمد شاملو، امید برای مهدی اخوان ثالث
و...

عدم رعایت و توجه به اشکال متفاوت نام‌های
خاص اعم از نام اشخاص حقیقی و حقوقی موجب شده
تا ناهماهنگی‌هایی در فهرست بروز کند. چند نمونه
به طور مثال ذکر می‌شود:

در نمایه نام‌های پدیدآورندگان، نام جعفر
ابراهیمی (شاهد) به دو گونه و در دو محل الفبایی به
شکل زیر آمده است:

ابراهیمی (شاهد)، جعفر

ابراهیمی، جعفر

در نمایه نام ناشران نیز برخی از اسامی به صورت
ناهماهنگ آمده است. تعدادی به طور نمونه ذکر
می‌شود:

بنیاد مستضعفان و جانبازان و بنیاد مستضعفان و
جانبازان انقلاب اسلامی.

دانشگاه آزاد اسلامی: تهران، دانشگاه آزاد
اسلامی (واحد اهواز) و دانشگاه آزاد اسلامی تبریز.

دانشگاه صنعتی امیرکبیر، دانشگاه صنعتی
امیرکبیر (پلی تکنیک تهران).

شرکت سهامی کتاب‌های جیبی، کتاب‌های جیبی.

نکته بعدی در باب پدیدآورندگان، نقش آنها در
پدیدآوردن اثر است. در این زمینه هماهنگی لازم در
میان رکوردها اندکی خدشه‌دار است. نقش‌هایی مانند
گردآورنده، اهتمام کننده، نقاش، مترجم، مصحح،
ویراستار، خطاط، ناظر (زیر نظر)، شاعر و... در کنار نام
پدیدآورندگان ذکر شده است، اما نقش تألیف در این
میان ذکر نشده است و این خود نوعی ناهماهنگی است
بویژه آن که در مقدمه نیز توضیحی در این خصوص داده
نشده است.

در مورد برخی از نقش‌ها، صورت دستوری «فاعلی»
رعایت شده است مثل مترجم، شاعر، ...؛ ولی در برخی دیگر صورت
گردآورنده، خطاط، ... ولی در برخی دیگر صورت

تولید و انتشار مرجعی مانند «کارنامه نشر» می‌تواند پاسخی باشد به مسئله «روزآمدی» در انتشار «رکودهای ملی کتابشناختی» که مسئله‌ای است نه تنها خاص ایران، بلکه مبتلابه کتابداران بسیاری از کشورها.

مصدری مثل تدوین ...، زیر نظر ...، به اهتمام ...، تهیه و
تنظیم ... و... در مورد تهیه و تنظیم گاهی از هر دو شکل
استفاده شده است. (شماره ۱۵۸۶ با عبارت تهیه و
تنظیم: محمدرضا طباطبایی نسب و در شماره ۱۵۸۷ با
عبارت تهیه کننده: محمدرضا طباطبایی نسب).

در این مورد بهتر است شیوه یکسانی در نظر گرفته
شود و مثلاً همه به شیوه مصدري به کار رود. مثل ترجمه
به جای مترجم، سروده به جای شاعر، گردآوری به جای
گردآورنده، به خط به جای خطاط و...

در مورد نقش شاعر، در بعضی موارد به کار رفته و در
بسیاری از موارد به کار نرفته است. به هر حال، چنانچه
بنا بر این است که نقش پدیدآورندگان آورده شود، باید
این امر در مورد همه ساری باشد.

پ: نکته دیگر در مقوله هماهنگی، شکل ضبط
«نشانگر» (Designator) است که در مورد فیلمنامه‌ها
اعمال شده است. در بخش ۷۹۱ (نمایش‌های عمومی)،
فیلمنامه‌ها درون کمانک، درون قلاب و یا بدون آنها
نشان داده شده است. برای مثال، به موارد زیر توجه
می‌کنیم:

۸۶۶۷- آژانس شیشه‌ای. فیلمنامه.

۸۶۷۴- ایستاده تنها (فیلمنامه).

۸۶۸۲- تاریخ سری سلطان در آبسکون
[فیلمنامه].

ت: میزان اطلاعات داده شده از عنوان‌ها یکسان و
هماهنگ نیست. در بعضی موارد عنوان به طور کامل
آمده و در برخی موارد تنها قسمتی از عنوان آورده شده
است.

ث: در شماره‌های ۸۵۵۰، ۸۵۵۳ و ۸۵۵۸ که

مجموعه‌ای از کتاب‌های عکس هستند، نقش مترجم
در اطلاعات کتابشناختی وارد شده که ابهام دارد و معلوم
نیست این نقش به چه سبب در اطلاعات وارد شده
است.

۴. دقت، صحت، نظم: برای ورود به این مقوله ناگزیر
از معرفی مختصر شیوه تنظیم اثر هستیم. کتاب از یک
مقدمه، متن، نمایه‌ها و نمودار تشکیل شده است.

در مقدمه مختصر و دو صفحه‌ای به معرفی اجمالی
کارنامه نشر ۷۶ به عنوان دومین شماره کارنامه نشر
پرداخته و در مورد شیوه تنظیم و بازبایی و اطلاعات هر
کتاب، به طور مختصر توضیح داده شده است.

متن کتاب که بیشترین حجم آن را تشکیل
می‌دهد، بنا بر آنچه در مقدمه آمده، براساس موضوع و با
استفاده از سیستم رده‌بندی دهدهی دیویی تنظیم شده
است.

بخش نمایه‌ها، شامل نمایه الفبایی عنوان، نمایه
الفبایی پدیدآور و نمایه الفبایی ناشر است.

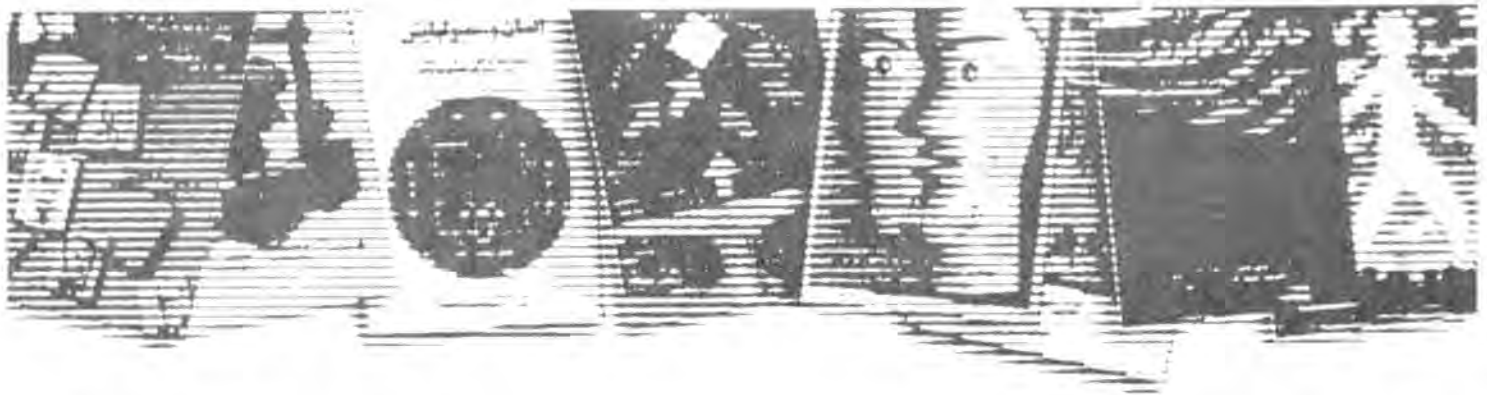
بخش پایانی کتاب، دربردارنده آمارهای گوناگون
نشر کشور است. در این بخش، تعداد عناوین منتشره در
هر شاخه موضوعی به تفکیک تألیف و ترجمه، چاپ
اول و چاپ مجدد، چاپ تهران و چاپ شهرستانها و
درصدهای آنها آمده است. متوسط صفحه و متوسط
تیراژ نیز در هر شاخه موضوعی و در نهایت در جمع آمده
است. همین آمارها به صورت نمودار نیز ظاهر شده
است که می‌تواند دستمایه پژوهشگران عرصه نشر
کشور قرار گیرد.

مجموعه مسائل مربوط به این قسمت، برای
سهولت کار در چند فصل تقسیم‌بندی شده که آنها را از
نظر می‌گذرانیم:

الف. شیوه تنظیم:

همانگونه که گفته شد و براساس آنچه در مقدمه
آمده، شیوه تنظیم کتاب‌های منتشر شده در کارنامه نشر
براساس رده‌بندی دهدهی دیویی بوده و در آخر نیز
بخش کتاب‌های کودکان به صورت مستقل آمده است.

اولین نکته‌ای که در باب شیوه تنظیم براساس
رده‌بندی دهدهی مورد ذکر است، عدم اشاره
تدوین‌کنندگان به منبعی از این رده‌بندی است که
اساس کار قرار گرفته است. طرح اصلی رده‌بندی دیویی
در دو سطح خلاصه و کامل منتشر می‌شود هر یک از
این طرح‌ها، ویرایش‌های مختلف داشته و هر ویرایش،
طبعاً اختلافات و تفاوت‌هایی نسبت به ویرایش‌های
قبلی دارد. تاجایی که نگارنده اطلاع دارد، تاکنون

لطمه خوردن «گروه‌بندی‌ها» نیز شده است. از جمله در رده ۰۰۵ که مربوط به برنامه‌نویسی کامپیوتر، برنامه و داده‌های کامپیوتری است، ۱۹۴ جلد کتاب به صورت درهم کرد و براساس الفبای عنوان کتاب فهرست شده است. در نتیجه این درهم کرد، کتاب‌های مربوط به زبان‌های برنامه‌نویسی به صورت پراکنده آمده‌اند و حال آن‌که کتاب‌های هر زبان باید در کنار یکدیگر قرار گیرند. این پدیده در سایر حوزه‌هایی مثل سرگذشت‌نامه ائمه، داستان‌های فارسی و اشعار فارسی نیز رخ داده است.

حوزه علوم قرآنی ۲۹۷/۱۵ نیز با ۱۴۸ جلد کتاب تنظیم الفبایی است و حال آنکه در علوم قرآنی تقسیمات داخلی از قبیل قرائت و تجوید، نزول و تحقیقات زبانی وجود دارد.

یکی از تأکیدهای مهم در رده‌بندی، قرار گرفتن آثار مرتبط در کنار یکدیگر است. نظم الفبایی عنوان‌ها از یک سو و کوتاه کردن شماره‌ها از سوی دیگر، موجب پراکنده‌شدن آثار مرتبط شده است. آثار مرتبط ممکن است با یکی از فعالیت‌های زیر به وجود آیند:

برگزیده یا منتخب و آن‌گزینه‌های بخش‌هایی از یک اثر است مثل بخش‌های مختلف شاهنامه فردوسی، از جمله رستم و اسفندیار، رستم و سهراب و...

ترجمه، معمولاً ترجمه‌های یک اثر و یا بخش‌های آن در کنار اثر اصلی قرار می‌گیرد.

شرح و حاشیه.

فهرست‌ها و کشف‌الغتها.

در مورد پدیدآورندگان، سرگذشت‌نامه و نقد و بررسی آنها نیز در کنار آثار اصلی قرار می‌گیرد. برای تحقق این پدیده، معمولاً از جداولی استفاده می‌شود. یکی از این جدول‌ها، جدول نشانه مؤلف مبتنی بر جدول سه‌رقمی کاتر - سن برن از انتشارات کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران است.

نکته دیگر در مقوله شیوه تنظیم، رعایت نشدن ترتیب نشانه‌ها و یا رده‌هاست. در رده قرآن، سور و آیات منتخب (۲۹۷/۱۱۲ ص ۴۷) پیش از متن کامل قرآن (۲۹۷/۱۱ ص ۳۹) قرار گرفته که اشتباه است و از لحاظ رده‌بندی متن کامل قرآن مقدم بر سور و آیات منتخب است. خود نشانه‌ها نیز مؤید این نکته هستند.

در رده‌بندی ادبیات نیز همین اشتباه رخ داده است؛ در گسترش ادبیات ایرانی که در ایران تهیه شده است و کارنامه نشر نیز از آن استفاده کرده است به جای نشانه اصلی طرح دیویی از «قا» استفاده شده است. در

«حجم فزاینده انتشارات»، «تنوع انتشارات» و «قواعد مربوط به ضبط اطلاعات کتابشناختی» را می‌توان از عوامل اصلی مشکل انتشار روزآمد و با کیفیت مطلوب کتاب‌های منتشر شده در سطح کشور به حساب آورد.

رده‌بندی دیویی سلسله‌مراتبی بودن آن است و به همین دلیل، می‌توان سطوح مختلفی از رده‌ها را در آن انتخاب کرد، اما به چه دلیل تصور شده است سه رقم اصلی برای تقسیم‌بندی موضوعی کفایت می‌کند. مسأله برش شماره‌ها، یا آن‌گونه که در مقدمه طرح اصلی رده‌بندی دیویی آمده، Cut کردن شماره‌ها، تابع برخی ملاحظات است که باید مد نظر قرار گیرد.

مهم‌ترین این ملاحظات کوتاه کردن شماره‌ها به گونه‌ای است که به اصل «گروه‌بندی» موضوع‌ها لطمه وارد نشود و در این خصوص هیچ‌گاه توصیه نمی‌شود که همه شماره‌ها در همه جا به یکسان کوتاه شوند. بلکه توصیه دیویی در این خصوص موردی عمل کردن است و آنهم براساس تعداد کتاب‌های موجود در هر رده. اصل و اساس مجوز کوتاه کردن شماره‌ها نیز برای کتابخانه‌ها و فهرست‌های تخصصی است، در مورد کتاب‌هایی که خارج از حوزه موضوعی تخصص آن کتابخانه و یا فهرست هستند.

کارنامه نشر که به مثابه یک کتابخانه عمومی بزرگ است، هیچ نیازی به کوتاه کردن شماره‌ها ندارد. متکی نبودن به ضابطه‌ای نیرومند در کوتاه کردن شماره‌های رده‌بندی باعث شده تا ذیل بعضی رده‌ها، تنها یک کتاب وارد شود (نمونه آنها رده‌های مربوط به شماره‌های ۱۱۰، ۱۱۳، ۱۱۶، ۱۲۰، ۱۲۶ و... است) و ذیل برخی رده‌های دیگر تا ۳۰۰ کتاب وارد شود. (نمونه آنها، رده‌های ۲۹۷/۹۵ ائمه اثنا عشر. چهارده معصوم با ۲۸۴ جلد کتاب و رده ۱۶۲/۸۱ شعر فارسی ۱۳۲۰ - با ۳۱۰ جلد کتاب است).

عدم رعایت ضوابط کوتاه کردن شماره‌ها موجب

ویرایش دوازدهم خلاصه رده‌بندی و ویرایش بیستم طرح کامل منتشر شده است. البته ممکن است ویرایش بیست و یکم طرح کامل نیز به صورت دیسک فشرده (CD - Rom) و یا کتاب در دسترس باشد که نگارنده اطلاع دقیق از آن ندارد. ولی به هر حال انتشار ویرایش دوازدهم خلاصه و ویرایش بیستم طرح کامل مسلم و قطعی است. دو سطح خلاصه و کامل رده‌بندی دیویی از لحاظ عمق موضوع‌ها با یکدیگر متفاوت هستند. از سوی دیگر تاکنون ترجمه‌های مختلفی از رده‌بندی دیویی صورت گرفته که می‌توان از میان آنها به ترجمه‌ای که توسط آقای علی اکبر جانا در سال ۱۳۴۸ توسط دانشگاه تهران صورت گرفته و نیز به ترجمه‌ای که در سال ۱۳۵۰ توسط انجمن کتابداران ایران منتشر شده، اشاره کرد. آخرین ترجمه‌ای که مبتنی بر خلاصه ویرایش دوازدهم صورت گرفته، مربوط است به آقای سیدابراهیم عمرانی که در سال ۱۳۷۲ توسط انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی منتشر شده است.

غیر از ترجمه‌های خلاصه‌های رده‌بندی دیویی که ذکر آنها گذشت، گسترش‌هایی در حوزه‌های مربوط به ایران و اسلام صورت گرفته است که از آن جمله است: گسترش زبان‌های ایرانی، گسترش اسلام، گسترش موسیقی ایرانی، گسترش ادبیات ایرانی، گسترش ادبیات ارمنی، گسترش تاریخ ایران و گسترش جغرافیای ایران.

بیشتر این گسترش‌ها در ترجمه انجام شده توسط آقای عمرانی در محل‌های مربوط آمده‌اند. باید معلوم می‌شد کدامیک از این ترجمه‌ها و گسترش‌ها مبنای کار مؤسسه منتشرکننده کارنامه نشر بوده است، و یا چنانچه گسترش و یا ترجمه‌ای دیگر مبنای کار بوده، نیز معلوم شود.

در مقدمه آمده است: «رده موضوعی همه رشته‌ها به جز رده ادبیات ایران، اسلام و تاریخ ایران، شامل سه عدد صحیح رده دیویی است. در این حالت برای مثال فیلمنامه‌ها که رده خاص آن‌ها ۷۹۱/۴۳۷۲ (فیلمنامه) در نظام رده‌بندی دیویی است، در زیر رده کلی ۷۹۱ (نمایشگاه‌های عمومی) منظور نمایش‌های عمومی است] جای گرفته‌اند.»

حال در اینجا به صحت و دقت شیوه تنظیم می‌پردازیم. اول این که ملاک ما برای در نظر گرفتن سه عدد صحیح رده دیویی در بخش‌های غیر از ادبیات ایرانی، اسلام و تاریخ ایران چه بوده است؟ مقدمه در این خصوص اطلاعاتی رارائه نمی‌دهد. این صحیح است که خصلت

رده‌آرایی ۸۰۰ تا ۸۰۹ و پیش از ۸۱۰ ادبیات امریکا قرار می‌گیرد. بنابراین تمام نشانه‌های پیش از ۸۱۰ یعنی از ۸۰۰ تا ۸۰۹ باید پیش از ۸۱۰ قرار گیرند. در کارنامه نشر، رده ۸۰۸ (فن نگارش و بیان) از ص ۳۴۹ شروع شده و تا ص ۳۵۲ ستون سوم ادامه پیدا کرده است. در ستون سوم ص ۳۵۲، ۸۱۰ ادبیات ایرانی شروع شده و تا ص ۳۹۷ ستون دوم ادامه یافته است که آخرین رده آن ۸۱۰ (شعر فارسی به لهجه‌های دیگر) است. پس از آن و بلافاصله رده ۸۰۹ شروع شده که مربوط به تاریخ و نقد ادبی است و حال آن که این رده یعنی رده ۸۰۹ باید بعد از رده ۸۰۸ در ص ۳۵۲ و پیش از ۸۱۰ (ادبیات ایرانی) قرار می‌گرفت.

ب. نظام الفبایی :

از دیگر مقولاتی که در حوزه دقت و نظم باید به آن اشاره کرد، نظام الفبایی استفاده شده در کارنامه نشر است. معمول این است که در آثاری که به نوعی با نظام الفبایی برخورد دارند، تدوین‌کنندگان شیوه پذیرفته شده خود را در مقدمه ذکر می‌کنند. ذکر این نکته هم به اعتبار اثر می‌افزاید و نشان می‌دهد تدوین‌کنندگان به مسائل این حوزه آشنایی دارند و هم تکلیف استفاده کننده را معلوم می‌کند. به هر حال مشخص است که بعضی قواعد قراردادی است و مقبولیت عام ندارند. مهم این است که تدوین‌کنندگان اعلام کنند که از چه ضوابط و قواعدی پیروی کرده‌اند. صرف نظر از این که آن قواعد از نظر کسانی ممکن است قابل پذیرش نباشند. کارنامه نشر در مقدمه مختصر خود هیچ اشاره‌ای به این قواعد نکرده است. علاوه بر آن، هنگام بررسی اثر متوجه می‌شویم که متأسفانه تدوین‌کنندگان محترم اساساً توجهی به این مقوله نداشته‌اند و طبعاً در پی یافتن راه حلی هم برنیاورده‌اند. اکنون در اینجا به اختصار به برخی از مواردی که موجب تشتت در اثر از این رهگذر شده است، نظر می‌افکنیم.

یک. هنگامی که از نظام الفبایی برای تنظیم شناسه‌ها استفاده می‌کنیم، بهتر است این قاعده شامل تمام رکورد شود و نه تنها مدخل آن. یعنی در جایی که مدخلاً از لحاظ حروف الفبا مشابه و یکسان هستند، حروف بعد از حروف مشابه ملاک تقدم و تأخر قرار گیرد این قاعده در کارنامه نشر رعایت نشده است. به عنوان مثال، در بخش رساله‌های توضیح المسائل ترتیب زیر مشاهده می‌شود:

۱۷۵۶ - رساله توضیح المسائل

فلیپ بریانت: هر نقطه نظری در مورد سطح لازم اطلاعات رکورد کتابشناختی وجود داشته باشد، باید پذیرفت کیفیت در درجه نخست با «صحت»، «هماهنگی»، «روزآمدی» و «کارآمدی» مرتبط است.

خود را اعلام می‌کنند. بحث درباره دو روش یادشده بحثی است مفصل و در این مورد دستورالعمل‌ها و کتاب‌هایی نیز نگاشته شده است که از آن میان می‌توان به کتاب «دستورنامه برگه‌آرایی» اشاره کرد که از انتشارات کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران است و اخیراً نیز ویرایش جدید آن منتشر شده است. در این کتاب به تفصیل درباره روش‌های بالا بحث شده است. ولی در هر حال آنچه که معمولاً درباره خط فارسی و رسم‌الخط‌های مشابه آن مثل عربی، اردو و... رایج است، شیوه الفبایی حرف به حرف و آنچه که در مورد خط‌های لاتین مثل انگلیسی، فرانسه و... رایج است، روش الفبایی کلمه به کلمه است.

قائلین به هر یک از این روش‌ها استدلال‌های خود را دارند و می‌توان پس از دریافت این استدلال‌ها روشی را اتخاذ و به آن عمل کرد.

بزرگترین مشکلی که در روش الفبایی کلمه به کلمه در فارسی وجود دارد، عدم تعیین قطعی و مسلم حد کلمات است که کارنامه نشر نیز با آن مواجه شده و به دلیل عدم توجه به مسائل این روش‌ها، خواه ناخواه موجب تشتت در نظام الفبایی شده است. به چند نمونه زیر که از نمایه عنوان‌های کارنامه نشر استخراج شده، توجه کنیم، برای سهولت کار، عبارت، شماره گذاری شده است:

- ۱- آتش افروز
- ۲- آتش نهفته
- ۳- آتش : از مجموعه...
- ۴- آتش، بدون دود
- ۵- آتش‌کاری
- ۶- آتشپاره

کلمات و عبارت‌های فوق به همان ترتیبی که در نمایه آمده، در اینجا ذکر شده است. اکنون هر یک از شیوه‌های حرف به حرف و کلمه به کلمه را درباره این عناوین و عبارت‌ها امتحان می‌کنیم. نخست از دیدگاه شیوه حرف به حرف آنها را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم:

چون حرف‌های «آ»، «ت» و «ش» در همه عبارت‌ها مشابه است، بنابراین حرف‌های چهارم را با هم مقایسه می‌کنیم. نتیجه‌ای که به دست می‌آید، چنین است: (علائم در آرایش الفبایی به حساب نمی‌آیند):

- ۳- آتش: از مجموعه...
- ۱- آتش افروز
- ۴- آتش، بدون دود
- ۶- آتشپاره

- جواد تبریزی ...
- ۱۷۵۷ - رساله توضیح المسائل ناصر مکارم شیرازی...
- ۱۷۵۸ - رساله توضیح المسائل روح‌الله خمینی (ره)...
- ۱۷۵۹ - رساله توضیح المسائل یوسف صانعی...
- ۱۷۶۱ - رساله توضیح المسائل روح‌الله خمینی (ره)...

همانگونه که مشاهده می‌شود، در اینجا حروف عنوان‌های کتاب‌ها یعنی عبارت «رساله توضیح المسائل» مشابه است و نظام الفبایی باید بلافاصله حروف بعد از عبارت مشابه را ملاک قرار دهد که در این صورت، رساله‌های آقایان، به ترتیب جواد تبریزی، روح‌الله خمینی (ره)، ناصر مکارم شیرازی و یوسف صانعی خواهد بود و افزون بر آن، رساله‌های یک مرجع نیز در کنار یکدیگر قرار خواهند گرفت. البته چنانچه کارنامه نشر از همان نظام رده‌بندی و نشانه مؤلف استفاده می‌کرد، چنین تشتتی رخ نمی‌داد. زیرا در نظام رده‌بندی دیویی، رساله‌های عملیه شماره مخصوص خود را دارا هستند (۲۹۷/۳۳۲۲) و با نشانه مؤلف می‌توان آنها را در کنار یکدیگر منظم کرد.

دو. قاعده حرف به حرف یا کلمه به کلمه: یکی از نکاتی که در هر نظام الفبایی تکلیف آن را از ابتدا باید معلوم کرد، تصمیم‌گیری درباره قاعده الفبایی کردن حرف به حرف یا کلمه به کلمه است. هر یک از این روش‌ها، محاسن و معایب خاص خود را دارند. ولی معمولاً تدوین‌کنندگان در مقدمه، روش پذیرفته شده

۵- آتش کاری

۲- آتش نهفته

همانگونه که مشاهده می شود، نظم مبتنی بر روش حرف به حرف یا ترتیب موجود در کارنامه نشر متفاوت است.

اکنون همین آرایش را براساس روش کلمه به کلمه تنظیم می کنیم:

۳- آتش: از مجموعه...

۴- آتش، بدون دود

۲- آتش نهفته

۱- آتش افروز

۶- آتشپاره

۵- آتش کاری

باز هم مشاهده می شود که ترتیب براساس روش کلمه به کلمه با ترتیب موجود در کارنامه نشر متفاوت است. در آرایش کلمه به کلمه که در اینجا تنظیم شده است، آتش افروز، آتشپاره و آتش کاری هر کدام یک کلمه ترکیبی هستند، صرف نظر از این که سرهم نوشته شده باشند، مثل آتشپاره و یا جدا نوشته شده باشند، مثل آتش کاری و حال آن که کلمات آتش، در سه عبارت «آتش: از مجموعه...»، «آتش، بدون دود» و «آتش نهفته»، کلمات مستقلی هستند و در نظم الفبایی کلمات بعدی آنها یعنی «از»، «بدون» و «نهفته» ملاک تقدم و تأخر قرار می گیرند. بنا بر آنچه گفته شد، نتیجه می شود که ترتیب الفبایی به کار گرفته شده در کارنامه نشر، مبتنی بر هیچ یک از این دو قاعده رایج و عمومی نیست.

سه. همزه در نظام الفبایی: همزه مکسور یا ماقبل مکسور که همیشه به صورت یا «ئ» نوشته می شود، از نظر ترتیب الفبا نیز «ی» به حساب می آید. در کلمات عربی، همزه ساکن را که حرف پیش از آن مضموم باشد، به صورت «اوو» و اگر حرف پیش از آن مفتوح باشد، به صورت «الف» و اگر حرف پیش از آن مکسور باشد، به صورت «یا» نویسند و همزه بی به روی آن بگذارند، مانند: مؤمن، رأس، بئر (دستورنامه در صرف و نحو زبان پارسی، تألیف دکتر محمدجواد مشکور، ص ۱۶). گرچه کلمات آیین و آینه فارسی است و در فارسی اصولاً همزه وجود ندارد، ولی چون غالباً به این شکل در نوشته ها ظاهر می شود، در مثال ها گنجانده شده است. (دستورنامه برگه آرای، تألیف فرهاد وزیری، ص ۳۴).

در کارنامه نشر تکلیف همزه مشخص نشده است و به همین سبب با تشتت در نظام الفبایی کارنامه

در کارنامه نشر مشخص نشده با مقوله نامهای مستعار چگونه برخورد شده است، زیرا در مقدمه اثر هیچ اطلاعی در این خصوص به خواننده و استفاده کننده داده نشده است.

البته همانطور که گفته شد، این نکته حدسی بیش نیست. ولی به هر حال اگر تدوین کنندگان چنین خط مشی بی را در پیش گرفته باشند، به نظر معقول و منطقی می آید. تنها اشکال در این است که به مواردی برخورد می شود که ظاهراً نقیض این خط مشی است و نمی دانیم آیا این موارد در اثر سهو بوجود آمده و یا اساساً خط مشی یاد شده مدنظر تدوین کنندگان نبوده است. به هر حال شاید این را هم بتوان از مضار عدم اعلام صریح و روشن مواضع و خط مشی های تدوین کنندگان به حساب آورد. وقتی مواضع صریح و روشن نباشد، نقد مواضع و خط مشی ها هم طبعاً دچار مشکل خواهد شد. باری، اگر خواسته باشیم بررسی خود را به نتیجه برسانیم، ناگزیریم فرض خود را بر همان پایه ای بگذاریم که گفته شد، یعنی گرایش عمومی به رده بندی کتاب های درسی موضوعی در موضوع های خاص خود و رده بندی کتاب های عمومی پایه های مختلف تحصیلی در رده آموزش و پرورش. اما موارد نقض این خط مشی: شماره های ۴۱۶۴، ۴۱۹۹، ۴۲۰۰، ۴۲۰۵، ۴۲۷۰، ۴۲۷۱، ۴۲۸۳، ۴۲۸۲، طبق خط مشی گفته شده باید در رده «فلسفه و منطق» رده بندی شوند و حال آن که در رده آموزش و پرورش قرار گرفته اند.

شماره های ۴۱۸۴، ۴۱۸۵، ۴۱۸۶، ۴۲۰۲، ۴۲۰۳ و ۴۲۰۴ که کتاب های درسی مربوط به حرفه و فن هستند، می توانند در رده «علوم عملی» رده بندی شوند.

شماره ۴۲۷۸ که مربوط به تربیت بدنی است، می تواند در رده «ورزش» رده بندی شود.

نکته دوم در باب کتاب های درسی، وارد شدن این نوع کتاب ها، علاوه بر رده های موضوعی خاص خود و بخشی از رده آموزش و پرورش، در بخش «کودکان و نوجوانان» است. به کتاب های زیر در بخش کودکان و نوجوانان توجه کنیم:

۱۱۳۴۲- آموزش قرآن کریم «مرحله اول روخوانی» ویژه دانش آموزان سال های دوم و سوم ابتدایی، می تواند در رده اسلام رده بندی شود. مشابه این کتاب در رده اسلام وجود دارد. برای نمونه نگاه کنید به شماره ۱۲۷۸.

۱۱۳۴۳- آموزش قرآن کریم «مرحله دوم روخوانی» ویژه دانش آموزان سال های چهارم و پنجم ابتدایی. همان توضیحی که درباره کتاب فوق الذکر ارائه شد، در مورد این کتاب نیز صادق است.

۱۱۳۵۰ و ۱۱۳۵۲- احکام دوره راهنمایی تحصیلی و احکام ویژه دوره راهنمایی، می توانند در رده اسلام

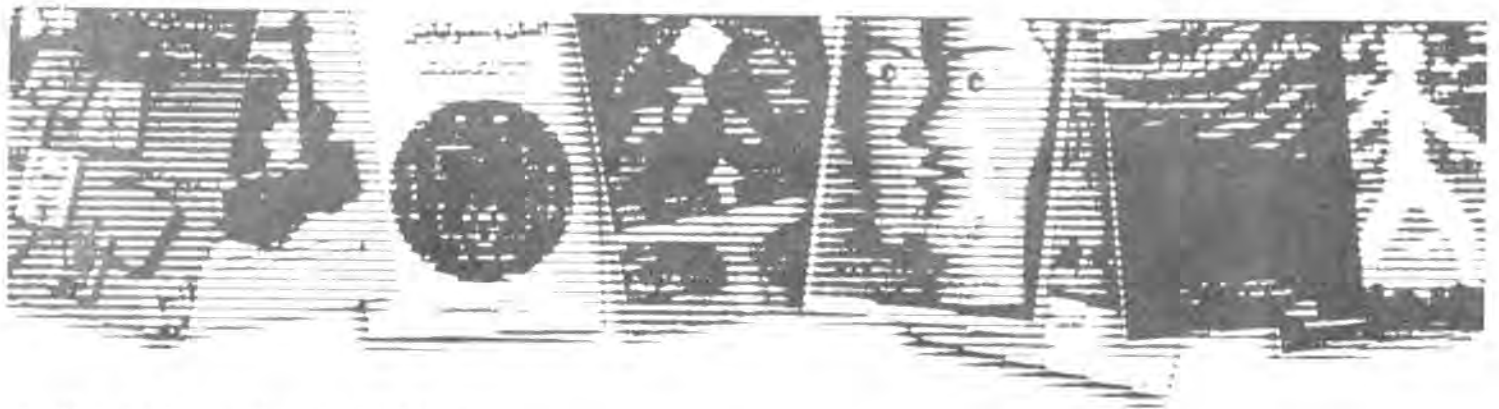
نشر مواجه می شویم. در نمایه عناوین ص ۵۲۹، ستون اول و دوم با ۱۷ مورد عناوینی برخورد می کنیم که با کلمات «آیین» و «آئینه» شروع شده اند و مجدداً در ص ۵۴۷، ستون سوم و ص ۵۴۸، ستون اول با ۲۰ مورد عناوینی برخورد می کنیم که با کلمه «آیین» یا «آئینه» شروع شده اند.

در نمایه پدیدآورنده نام «آیین پژوه، پریچهر» یک بار در ابتدای نمایه و با الفبای «آئین» آمده و یکبار هم در انتهای نمایه با الفبای «آیین» ظاهر شده است.

چهار. حروف تعریف: معمولاً حروف تعریف «ال» در ابتدای کلمه های عربی و «A»، «An» و «The» در انگلیسی و همچنین حرف تعریف در زبان های دیگر، در ترتیب الفبایی در نظر گرفته نمی شوند. در کارنامه نشر چنین عمل نشده است و در بخش لاتین نمایه عناوین، حرف تعریف های یاد شده در ترتیب الفبایی به حساب آمده اند.

ج. کتابهای درسی:

تکلیف کتاب های درسی و کمک درسی باید به نحو روشن و مستدلی معلوم شود. در مقدمه، متأسفانه هیچ اشاره ای به این مقوله نشده و ما نمی دانیم تدوین کنندگان محترم چه برخوردی با مسأله غامض کتاب های درسی داشته اند. اما آنچه که از بررسی و کنکاش در کارنامه نتیجه می شود، این است که احتمالاً تدوین کنندگان محترم، کتاب های درسی موضوعی را در موضوع های خاص خود رده بندی کرده اند و کتاب های درسی حاوی بیش از یک موضوع و یا کتاب های عمومی درسی پایه های مختلف تحصیلی را در رده «آموزش و پرورش» آورده اند.

در رده قرآن، سوره و آیات منتخب پیش از متن کامل قرآن قرار گرفته که اشتباه است و از لحاظ رده بندی متن کامل قرآن مقدم بر سوره و آیات منتخب است.

رده بندی شوند. مشابه آنها در رده اسلام وجود دارد. به عنوان نمونه: ۱۳۲۲- تست خودآزمایی آموزش قرآن مجید سال اول راهنمایی و شماره ۱۰۳۸- راهنمای گام به گام بینش اسلامی سال اول نظام جدید. تفاوت دو کتاب آموزشی - درسی ۱۱۳۵۰ و ۱۱۳۵۲ با کتاب های شماره ۱۳۲۲ و ۱۰۳۸ در چیست که دو کتاب اول در بخش کودکان و نوجوانان رده بندی شده ولی کتاب های دیگر در رده های موضوعی خاص خود که در اینجا اسلام است، قرار گرفته اند؟

کتاب های:

۱۱۵۶۱- آزمون مسابقات علمی دانش آموزان نمونه پایه پنجم ابتدایی.

۱۱۵۶۲- آزمون مسابقات علمی سال چهارم

ابتدایی.

۱۱۵۶۳- آزمون مسابقات علمی سال سوم ابتدایی. همگی در بخش کودکان و نوجوانان وارد شده اند. مشابه این گونه کتاب ها در رده های موضوعی آمده اند. نمونه آنها را می توان در شماره های ۵۳۰۸ تا ۵۳۵۷ به تعداد ۵۰ جلد کتاب درسی دید.

کتاب شماره ۱۱۵۷۳- «آموزش دروس سال پنجم ابتدایی: جغرافیا، تاریخ، مدنی و...» در بخش کودکان و نوجوانان، ص ۴۵۱ آمده، ولی کتاب شماره ۴۱۶۶- «آموزش دروس سال اول راهنمایی» در رده آموزش و پرورش، ص ۱۶۰۰ وارد شده است. تفاوت این کتاب ها در چیست؟ غیر از مقطع تحصیلی چه تفاوت ماهوی دیگری میان این کتاب ها وجود دارد که یکی در «آموزش و پرورش» و دیگری در «کودکان و نوجوانان» رده بندی شده اند؟

موارد فراوانی از این گونه در کارنامه نشر مشاهده می شود که نشانگر ضرورت توجه بیشتر تدوین کنندگان محترم در اتخاذ خط مشی صحیح در باب کتاب های آموزشی و کمک درسی است. تجربه ای که نگارنده در فهرست نویسی و رده بندی کتاب های درسی و بانک های اطلاعاتی رکوردهای کتابشناختی دارد، حاکی از آن است که مناسب ترین شیوه برخورد با کتاب های درسی، به منظور پیشگیری از تشتت و ناهمگونی، قراردادن آنها در یک بخش مستقل و واحد است. همانگونه که درباره کتاب های کودکان و نوجوانان رفتار می شود و این کتاب ها در بخش جداگانه مستقلی وارد می شوند.

د. مفهوم و مصداق:

بیشترین مسائل در کارنامه نشر مسئله تطابق

کتاب از لحاظ رده بندی باید در علوم اجتماعی باشد و نه در کلیات. کما این که کتاب مبانی پژوهش در علوم رفتاری اثر فردان کرلینجر نیز در علوم اجتماعی رده بندی شده است.

۱۰۰- اینترنت در ایران و جهان / ناصر مدیری....

این کتاب ذیل رده ۰۰۵ یعنی برنامه نویسی کامپیوتری رده بندی شده است. اینترنت جزو شبکه هاست و محل صحیح آن، ذیل ۰۰۴ یعنی داده پردازی و علوم کامپیوتر است. همچنان که کتاب های شماره ۴۲، ۵۰، ۶۲، ۷۶، ۷۷، ۷۹ و ۸۰ نیز که همگی درباره اینترنت هستند، در ۰۰۴ رده بندی شده اند و نه در ۰۰۵.

۱۰۲- برنامه عمومی تحلیل استاتیکی و

دینامیکی سازه ها SAP 90 / اشرف حبیب الله.

۱۰۳- برنامه عمومی تحلیل و طراحی سازه ها

III-STAAD / حمیدرضا خوشنود.

۱۰۴- برنامه ویژه طراحی شبکه های آبرسانی

LOOP / پاساد مداک.

کتاب های فوق ذیل ۰۰۵ برنامه نویسی کامپیوتری رده بندی شده اند. طبق دستوری که در دیوبی وجود دارد، این کتاب ها باید در موضوع تخصصی خود و با تقسیم فرعی ۰۲۸۵ رده بندی شوند.

۱۳۴- خودآموز Adobe فتوشاپ / قریب خلیج

امیرحسینی.

۱۶۷- خودآموز فتوشاپ.

۲۳۹- Adobe Photoshop 3.0 : User Guide

۲۴۸- Insid : Adobe Photoshop 4

کتاب های فوق درباره فتوشاپ هستند و ذیل رده ۰۰۵ رده بندی شده اند. ولی کتاب های شماره ۲۹۲، ۲۹۳ و ۲۹۴ که آنها هم درباره فتوشاپ هستند، در ۰۰۶ رده بندی شده اند.

۳۰۸- فهرست کتب درسی چاپ سنگی موجود در

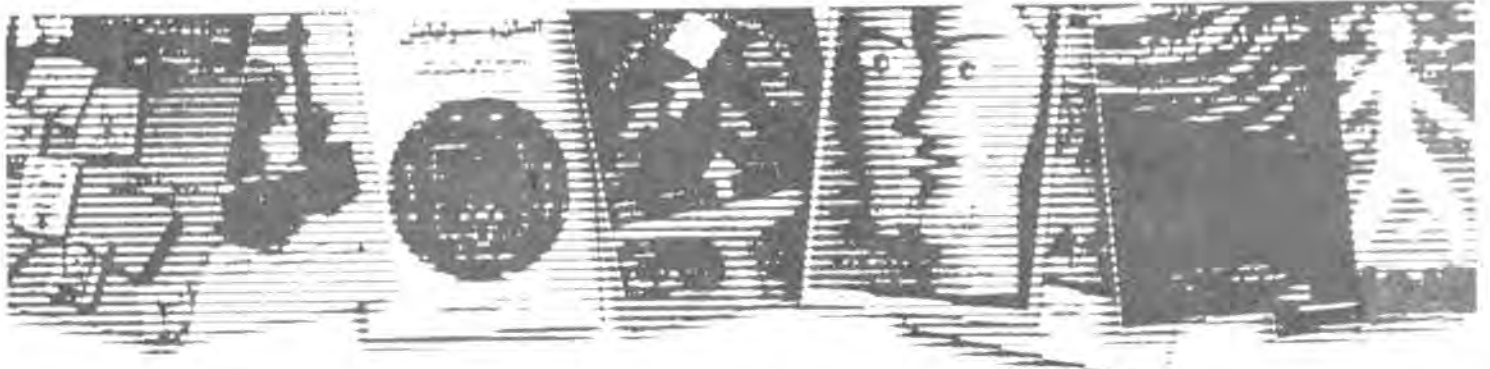
کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران / صدیقه سلطانپور و... این کتاب در رده ۰۱۵ یعنی کتابشناسی آثار منتشر شده در یک محل خاص رده بندی شده است.

همانطور که توصیف رده ۰۱۵ نشان می دهد، این رده مخصوص کتابشناسی ها یا فهرست های کتاب هایی است که در یک محل خاص و یا توسط ناشر یا مؤسسه خاصی منتشر شده اند. کتاب مورد نظر ما دارای چنین خصوصیتی نیست. این کتاب را می توان از دو منظر دید. از یک نگاه این کتاب فهرست بخشی از

موضوع کتاب ها با رده هایی است که برای این کتاب ها تشخیص داده شده است و ما از این موضوع به «مفهوم و مصداق» یاد کرده ایم و غرض از این بخش بررسی صحت تشخیص رده مناسب کتاب هاست. البته واضح است که ملاک بررسی، عمدتاً عناوین کتاب ها و در کنار آن شناختی است که از مؤلفان این کتاب ها وجود دارد. والا تشخیص درست و دقیق هنگامی میسر است که کتاب مورد بررسی در دست باشد. به همین دلیل سعی شده درباره مواردی بحث شود که قطعیت نسبی در مورد آنها وجود دارد. ضمناً در این بخش مواردی که ذکر می شود به عنوان نمونه و مثال هستند و برای بررسی جامع تر باید تمام کتاب های مورد بررسی قرار گیرند که طبعاً در توان این مقاله نیست. امیدوار است تدوین کنندگان محترم با ملاحظه این نمونه ها، چنانچه آنها را صحیح تشخیص دادند، خود قاعده ای برای بررسی دقیق تر و جامع تر، اندیشه و طراحی کنند. در روالی که نگارنده پیش گرفته است، شماره و نام کتاب ذکر و سپس توضیحات لازم ارائه می شود.

۱۱- شناخت روش علمی در علوم رفتاری (پایه های پژوهش).

این کتاب که در باب روش تحقیق در علوم رفتاری است، در رده کلیات رده بندی شده است. طبق دستوری که در رده بندی دیوبی وجود دارد، موضوع های کلی درباره تحقیق و پژوهش در کلیات و مسائل مربوط به تحقیق در یک رشته خاص، ذیل همان رشته خاص رده بندی می شوند. با توجه به این که علوم رفتاری (Behavioral Sciences) در رده بندی دیوبی جزو علوم اجتماعی (۳۰۰) محسوب می شود، بنابراین محل این

مجموعه کتابخانه ملی است که در این صورت باید در رده ۰۱۸ که مربوط به کاتالوگ‌های کتابخانه‌هاست قرار گیرد.

از دیدگاه دیگر، این کتاب، فهرست کتاب‌های درسی به مثابه فهرستی موضوعی است که باید در رده ۰۱۶ قرار گیرد و در هر حال محل آن، ذیل ۰۱۵ نخواهد بود.

۳۱۱- فهرست موضوعی مجموعه آثار شریعی براساس طرح هندسی / فیروز صابر و... این کتاب ذیل رده ۰۱۶ یعنی کتابشناسی‌های موضوعی رده‌بندی شده است. خصوصیت اصلی این کتاب، فهرست کردن مجموعه آثار دکتر شریعی است، صرف نظر از این که تنظیم فهرست الفبایی است یا موضوعی و یا هر ترتیب دیگری. بنابراین، محل مناسب این کتاب، از لحاظ رده‌بندی، ذیل رده ۰۱۲ است که مربوط به کتابشناسی و فهرست آثار افراد خاص است.

۳۴۵- عجیب و اسرارآمیز / فرانک ادواردز

۳۴۶- عجیب و شگفت‌انگیز / فرانک ادواردز

۳۴۷- عجیب ولی باورنکردنی / فرانک ادواردز

۳۴۸- عجیب‌تر از همه / فرانک ادواردز

۳۴۹- عجیب‌ترین کتاب قرن ... / آلن لندسبرگ

۳۵۰- عجیب‌تر از علم / فرانک ادواردز

۳۵۱- فراتر از باور / فرانک ادواردز

کتاب‌های فوق که غیر از یک مورد، بقیه از آثار فرانک ادواردز «غریبه نویسی» معروف است، همگی در رده ۰۳۰ دایرةالمعارف‌های عمومی آمده‌اند. کتاب‌های دیگر از این دست شامل:

۱۳- عجیب‌تر از این دنیا ... / جهانش برنیان

۱۴- عجیب ولی واقعی ... / فرانک ادواردز

۱۵- عجیب‌تر از خواب ... / فرانک ادواردز

۱۶- عجیب‌تر از رؤیا / فرانک ادواردز

۱۷- عجیب‌تر از عجیب / فرانک ادواردز

۱۸- عجیب‌تر از علم / فرانک ادواردز

به اعتبار «شبه علم» بودنشان در ۰۰۱ دانش آمده‌اند. بهتر است آن دسته از کتابها که در ۰۳۰ آمده‌اند نیز در کنار همان کتابهای رده‌بندی شده در ۰۰۱ قرار داده شوند.

۳۵۸- حقایق و دقایق : مجموعه‌ای از واقعیتهای و مطالب گوناگون / علی‌نقی حسینی

این کتاب ذیل رده ۰۲۹ یعنی دایرةالمعارف‌های عمومی دیگر زبان‌ها آمده که صحیح نیست. اساساً در قسمت دایرةالمعارف‌های عمومی، کارنامه نشر قابل به

یکی از نکاتی که در هر نظام الفبایی، تکلیف آن را از ابتدا باید معلوم کرد، تصمیم‌گیری درباره قاعده الفبایی کردن حرف به حرف یا کلمه به کلمه است.

گرچه به اعتباری می‌توان بسیاری از دانشمندان را جزو علمای اسلامی به حساب آورد، اما مصداق علمای اسلام در رده‌بندی دیوبی را باید کسانی دانست که بیشترین آثار آنها درباره علوم دینی و تحقیقات اسلامی است. شهرت ابوریحان بیرونی در علوم طبیعی بیش از سایر علوم است. بنابراین محل مناسب‌تر این کتاب، بخش علوم است.

در بخش زبان‌های ایرانی ۰ فا ۴، تقسیمات داخلی این رده که گسترش یافته رده زبان‌های ایرانی در طرح اصلی رده‌بندی دیوبی است، رعایت نشده است و حال آنکه در مورد رده‌های اسلام، ادبیات ایرانی و تاریخ و جغرافیای ایران که آنها نیز گسترش یافته‌اند، از تقسیمات داخلی استفاده شده است. اساساً گسترش زبانهای ایرانی به علت محدود بودن شماره‌های مربوط به این زبانها در طرح اصلی است و به همین دلیل زمانی که از گسترش زبان‌های ایرانی به جای طرح اصلی آن، استفاده می‌کنیم، در واقع پذیرفته‌ایم که طرح اصلی محدود است. عدم استفاده از تقسیمات داخلی زبان‌های ایرانی، موجب شده تا کتاب‌های مربوط به زبان‌های ایرانی پیش از اسلام با کتاب‌های آموزشی و درسی زبان فارسی (پس از اسلام) مخلوط شوند و نظم لازم مخدوش شود.

رده ۰ فا ۴ برای کتاب‌هایی است که زبانشناسی زبان‌های ایرانی را به طور کلی مورد بحث قرار داده‌اند و حال آنکه آنچه ذیل ۰ فا ۴ در کارنامه نشر آمده، فاقد این خصوصیت است.

بنابراین:

۴۳۹۰- دستور زبان اوستایی / ویلیام جکسن

به جای ۰ فا ۴ باید ذیل ۰/۰۱ فا ۴ زبان‌های ایرانی پیش از اسلام رده‌بندی شود.

۴۳۹۱- فارسی هروی : زبان گفتاری هرات / محمد

أصف فکرت

به جای ۰ فا ۴ باید ذیل ۴فا/۸ فارسی شهرستانی یا محلی رده‌بندی شود.

۴۳۹۳- مقدمه رساله زبان پارسی / آنتوان گیلن

به جای ۰ فا ۴ باید در ۰/۰۱ فا ۴ زبان‌های ایرانی پیش از اسلام رده‌بندی شود.

۴۳۷۶- درباره زبان فارسی : برگزیده مقاله‌های نشر

دانش / نصرالله پورجوادی

به جای ۰ فا ۴ مسائل کلی زبان فارسی رده‌بندی شوند. کلیه کتابهای درسی و آموزشی زبان به جای ۰ فا ۴ باید ذیل ۰/۷ فا ۴ آموزش زبان فارسی رده‌بندی شوند.

تقسیم‌بندی زبانی نشده است و معلوم نیست چرا این یک مورد که مصداق درستی هم نیست، ذیل تقسیمات زبانی برده شده است.

۰۸۹- مجموعه‌های عمومی به زبانهای دیگر

ذیل این رده ۶ کتاب آمده است که غیر از یک مورد ۳۶۸- ابوالاسودالدولی فی‌المیزان، بقیه مجموعه‌هایی به زبان فارسی هستند و مصداق این رده نیستند.

۱۱۹۴- مصنفات شیعه : ترجمه و تلخیص الذریعه الی

تصانیف الشیعه / محمد محسن آقابزرگ تهرانی ذیل رده ۲۹۷/۱۳ وازه‌نامه‌ها و دایرةالمعارف‌های قرآن رده‌بندی شده است.

اگر اشاره این کتاب به اثر معروف شیخ آقابزرگ تهرانی است، آن اثر، همانگونه که از نامش پیداست تصانیف شیعه است و حاوی کتاب‌های موضوع‌های گوناگون است. بر نگارنده معلوم نیست دلیل آوردن این کتاب ذیل این رده، یعنی وازه‌نامه‌ها و دایرةالمعارف‌های قرآن چیست.

۱۹۶۷- قانون مجازات اسلامی (حدود، قصاص، دیات)

و تعزیرات مصوب ۱۳۷۵/۳/۲... ذیل رده ۲۹۷/۳۷ فقه آمده است.

قوانینی که به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و جنبه قانونی پیدا می‌کنند باید در بخش حقوق ۳۴۰ قرار گیرند. نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره حتی آن دسته از احکام فقهی که هنوز جنبه قانونی پیدا نکرده‌اند را نیز در بخش قوانین و حقوق قرار می‌دهد.

۳۲۱۶- احوال و آثار ابوریحان بیرونی / ذبیح‌الله صفا

ذیل رده ۲۹۷/۹۹ سرگذشتهای اسلامی رده‌بندی شده است.

۴۳۷۷- دستور زبان فارسی (نظام قدیم و جدید) /

هاشم میرزایی

به جای ۰ فا ۴ باید ذیل ۰/۷ فا ۴ یعنی کتاب‌های آموزشی زبان فارسی و یا ذیل رده ۵ فا ۴ که مربوط است به دستور زبان فارسی، رده‌بندی شود.

۴۳۸۶ و ۴۳۸۷- تاریخ زبان فارسی / مهری باقری

به جای ۰ فا ۴ باید ذیل ۰/۹ فا ۴ تاریخ زبان فارسی رده‌بندی شوند.

۴۴۳۵- نحو زبان‌های ایرانی میانه غربی / کریستوفر

جی پروئر

ذیل ۵ فا ۴ که مربوط به دستور زبان فارسی است رده‌بندی شده است. این رده مخصوص دستور زبان فارسی جدید یا آنگونه که در طرح اصلی دیوبی آمده (Modern Persian) است. در طرح دیوبی مسائل مربوط به هر زبان، از جمله دستور آن، ذیل همان زبان رده‌بندی می‌شود و از آنجا که کتاب مورد نظر درباره زبان‌های ایرانی پیش از اسلام است، باید ذیل ۰/۱ فا ۴ رده‌بندی شود.

۶۲۶۱- اصول الکترونیک ذیل ۵۲۷ برق و

الکترونیک رده‌بندی شده است.

با توجه به این که رده ۵۲۰ در نظام رده‌بندی دیوبی مربوط به فیزیک است، محل مناسب‌تر این کتاب در رده علوم عملی یعنی ۶۲۱ است.

در توصیف رده ۰/۱ فا ۸ ص ۳۵۲ آمده است: ادبیات ایرانی پیش از اسلام (اوستایی). ادبیات ایرانی پیش از اسلام شامل فارسی باستان، ادبیات اوستایی، ایرانی میانه، پهلوی اشکانی، مانوی، ختنی، خوارزمی، سغدی و ادبیات پهلوی ساسانی است. محدود کردن ادبیات ایرانی پیش از اسلام به اوستایی که در توضیح‌گر آمده، نمی‌تواند صحیح باشد.

۹۰۹۰- شرح حال شاعران ایران: باباطاهر عریان -

ملک‌الشعراء بهار - ... ذیل رده ۸ فا ۱ شعر فارسی رده‌بندی شده است. ۸ فا ۱ رده‌ای است برای آثار کلی درباره شعر فارسی. کتاب مورد نظر باید ذیل ۰/۹ فا ۸ که مربوط به تاریخ و سرگذشتنامه است، رده‌بندی شود.

۹۰۹۱- قطعه و قطعه‌سرایی در شعر فارسی ذیل ۸ فا ۱

شعر فارسی رده‌بندی شده است.

محل مناسب این کتاب از لحاظ رده‌بندی ۰/۹ فا ۸ است که مربوط است به قالب‌های شعری. توصیف مربوط به رده ۰/۱ فا ۸ اشعار رئایی کامل نیست. این رده شامل اشعار مدحی، منقبتی و رثایی با هم است.

آثار آرتورسی کلارک در کارنامه

نشر ذیل ادبیات امریکایی رده‌بندی

شده‌اند. این آثار باید ذیل ادبیات

انگلیسی رده‌بندی شوند.

برخی از آثار جان گریشام و

سیدنی شلدون ذیل ادبیات امریکایی

و برخی ذیل ادبیات انگلیسی

رده‌بندی شده‌اند.

برخی کتاب‌های اشعار مذهبی ذیل ۱/۰۵ فا ۸ اشعار

مذهبی، عرفانی، اخلاقی رده‌بندی شده‌اند و برخی ذیل رده ۱/۶۲ فا ۸ شعر فارسی معاصر. نمونه کتاب‌های گروه دوم شماره‌های ۹۵۷۱، ۹۵۷۲ و ۹۶۲۷ است.

۹۶۱۷- چریک‌های کوردستان / حسن زیرک ذیل

۱/۶۲ فا ۸ شعر فارسی معاصر رده‌بندی شده است. صحیح‌تر آن است که ذیل ۹/۲۱ فا ۸ شعر کردی رده‌بندی شود.

آثار آرتورسی کلارک به شماره‌های ۱۰۲۶۳، ۱۰۲۹۶

و ۱۰۳۳۵ ذیل رده ۸۱۳ یعنی داستان‌های امریکایی رده‌بندی شده‌اند. این آثار باید ذیل داستان‌های انگلیسی رده‌بندی شوند.

آثار جان گریشام ذیل ادبیات امریکایی رده‌بندی شده‌اند، به شماره‌های ۱۰۲۷۸ و ۱۰۳۱۲. اما کتاب «دختر انتقام‌جو» از این نویسنده به شماره ۱۰۳۲۶ ذیل ادبیات انگلیسی رده‌بندی شده است.

آثار سیدنی شلدون به شماره‌های ۱۰۲۴۴، ۱۰۲۵۶،

۱۰۲۵۷ و ۱۰۲۷۷ ذیل ادبیات امریکایی رده‌بندی شده‌اند. اما اثر دیگر این نویسنده به نام «صبح - ظهر - شب» با شماره ۱۰۳۹۴ ذیل ادبیات انگلیسی رده‌بندی شده است.

کتاب «شیخ خانم ویل» اثر دانیل دوفو به شماره

۱۰۳۹۱ ذیل ادبیات انگلیسی رده‌بندی شده است و حال آن که کتاب دیگر او یعنی «رایینسون کروزو» به شماره ۱۰۴۷۴ ذیل ادبیات فرانسه رده‌بندی شده است.

در بخش تاریخ، رده ۹۵۵ از تقسیمات فرعی و داخلی استفاده شده است، مثل ۹۵۵/۰۰۳ و دایرة‌المعارف‌ها و واژه‌نامه‌ها، ۹۵۵/۰۰۴ موضوع‌های

خاص و غیره. در نتیجه گردآوردن کتاب‌هایی با موضوع‌های گوناگون، ذیل رده ۹۵۵ که مربوط به کلیات تاریخ ایران است، نمی‌تواند صحیح باشد. بلکه هر یک از آنها می‌توانند ذیل رده خاص خود رده‌بندی شوند. مثل:

۱۰۸۴۷- ایران در آستانه قرن بیستم: سفرنامه هیأت

نویسندگان و محققین ماهنامه نشنال جئوگرافیک از ایران ذیل رده ۹۵۵ رده‌بندی شده است.

با توجه به این که این کتاب حاصل سفر یک هیأت در دوره معاصر است، بنابراین باید در دوره معاصر رده‌بندی شود. رده‌بندی آن ذیل ۹۵۵ هنگامی صحیح است که کتاب درباره مسائل کلی تاریخ ایران از آغاز تا کنون باشد. بنابراین محل صحیح آن، ذیل رده ۹۵۵/۰۸۴ و اگر کلی‌تر بخواهیم ذیل ۹۵۵/۰۸۴ است.

۱۰۸۵۱- تاریخ ایران از آغاز تا انقراض ساسانیان /

حسن پیرنیا (مشیرالدوله).

این کتاب حاوی تاریخ همه دوره‌های ایران نیست و فقط تاریخ پیش از اسلام را دربر می‌گیرد. بنابراین رده صحیح آن، ۹۵۵/۰۱ است.

۱۰۸۵۲- تاریخ ایران باستان / حسن

پیرنیا (مشیرالدوله)

محل صحیح این کتابها نیز به جای ۹۵۵، ذیل ۹۵۵/۰۱ است.

۱۰۸۵۶- تاریخ تحولات اجتماعی / مرتضی راوندی

به جای ۹۵۵ باید ذیل ۰/۰۴۴ یعنی جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی تاریخ ایران رده‌بندی شود.

۱۰۸۶۱- تاریخ سیاسی معاصر ایران / جلال‌الدین

مدنی

به جای ۹۵۵ باید ذیل ۰/۰۸ تاریخ معاصر ایران رده‌بندی شود.

۱۰۸۶۳- تاریخچه سیر و سفر در ایران / حسن

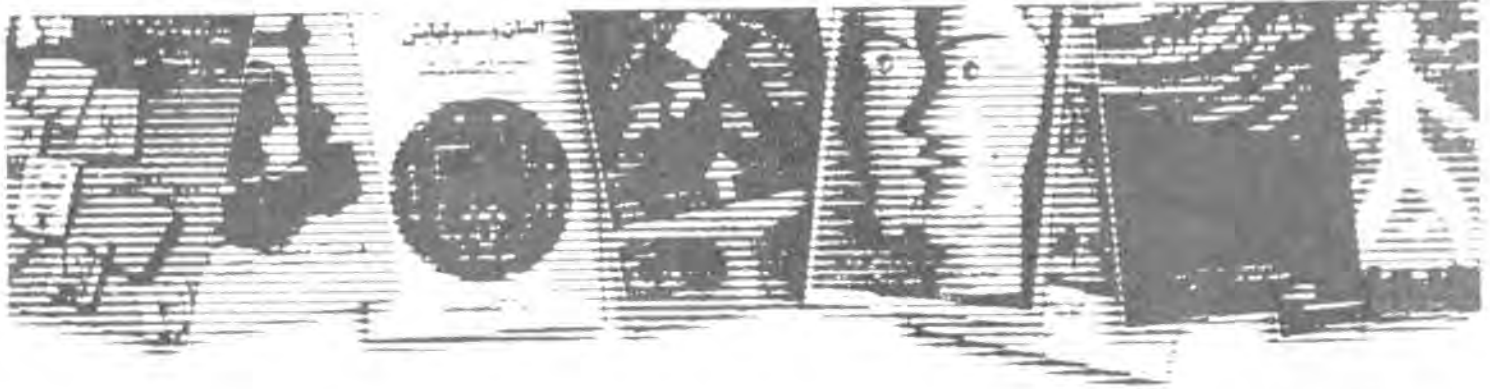
مرسلوند

به جای ۹۵۵ باید ذیل ۰/۰۴۲ سفرها و سیروسیاحت رده‌بندی شود.

۱۰۸۶۵ و ۱۰۸۶۶- روزنامه ایران: شماره ۴۱۸-۴۳۹

و ۶۴۰-۶۴۳

در مورد نشریات ادواری، غیر از سالنامه‌ها که ذیل رده ۰۳۰ دایرة‌المعارف‌های عمومی قرار می‌گیرند، نظام رده‌بندی دیوبی، سه محل را اختصاص داده است: یکی رده ۰۵۰ برای پیاپی‌های عمومی که می‌تواند شامل همه مجله‌ها و نشریات ادواری موضوعی هم باشد. دوم

اشکالات موجود در کارنامه نشر از ارزش این اثر و تلاش‌های صادقانه و خستگی‌ناپذیر همکاران دست‌اندرکار آن نخواهد کاست. اما تصحیح آنها قطعاً بر اعتبار آن به عنوان یک اثر مرجع خواهد افزود.

بودن آن را نشان دهیم، باید نشانه ۰۹- از تقسیمات فرعی استاندارد را که به بررسی‌های تاریخی دلالت دارد، به آن متصل کنیم. یعنی ۰۷۰/۹ برای نشانه «فهرست‌ها، اعلام و نمایه‌ها» می‌توان از جدول سه رقمی کاتر- سن برن از انتشارات کتابخانه ملی استفاده کرد.

۱۰۸۶۹ و ۱۰۸۶۸- مجموعه سؤالات طبقه‌بندی شده و استاندارد تاریخ ایران نظام جدید/ عبدالحسین خطیر به جای ۹۵۵ باید ذیل ۰۰۷۶/۹۵۵ که مربوط به کتاب‌های آموزشی است، رده‌بندی شود.

۱۰۸۷۲- نیم‌رخ از ارگ بم/ داود یوسفزاده. به جای ۹۵۵ باید ذیل ۰۰۴۳/۹۵۵ که مربوط به آثار تاریخی است، رده‌بندی شود. دست کم رده ۰۰۴/۹۵۵ در کارنامه نشر هم استفاده شده برای این کتاب دقیق‌تر است تا ۹۵۵. کما این که کتاب «از پاسارگاد تا داراب: اماکن باستانی فارس» فلیکس ورنر به شماره ۱۰۸۷۵ نیز ذیل ۰۰۴/۹۵۵ آمده است.

۱۰۸۹۲- شوش، یا کهن‌ترین مرکز شهرنشینی جهان/ عزت‌الله نگهبان.

این کتاب ذیل رده ۰۱۲/۹۵۵ که مربوط است به ماقبل تاریخ تا مادها رده‌بندی شده است. با توجه به این که جنبه باستانشناختی این اثر بر سایر جنبه‌ها غلبه دارد، محل مناسب‌تر آن، در قسمت باستانشناسی و آثار تاریخی یعنی ۰۰۴/۹۵۵ است. کما این که اثر دیگر همین باستانشناس به نام «مروری بر پنجاه سال باستانشناسی ایران» به شماره ۱۰۸۷۹ و کتاب «مفرغ‌های قابل تاریخ‌گذاری لرستان و کرمانشاه» پترکالمایر به شماره ۱۰۸۸۰ و کتاب «یادنامه گردهمایی باستانشناسی شوش» ویراسته محمود موسوی به شماره ۱۰۸۸۱ نیز ذیل همین رده آمده و در این صورت میان این کتاب و سایر کتاب‌های مشابه برشمرده، چهار رده فاصله نخواهد افتاد.

در ساختار تاریخ ایران پس از اسلام در گسترش رده‌بندی دیویی، تاریخ ایران ابتدا به چهار دوره کلی تاریخی تقسیم شده است که به ترتیب عبارتند از:

۱. تاریخ ایران پس از اسلام تا حمله مغول که خود به دوره فرعی پس از اسلام تا غزنویان و از غزنویان تا حمله مغول تقسیم شده است.
۲. از حمله مغول تا صفویه.
۳. صفویان تا قرن ۱۳ شمسی.
۴. قرن ۱۴ شمسی، ۱۳۰۰ به بعد.

شهید اول در فقه جعفری. این کتاب به شرح لمعه معروف است و خود مبنای بسیاری از آثار دیگر است. المباحث الفقهیه فی شرح الروضه البهیة/ شرح محمد جواد ذهنی تهرانی است بر کتاب الروضه البهیة که خود شرحی است بر اللعه‌الدمشقیه (شرح بر شرح) جامع المقاصد فی شرح القواعد/ شرح محقق الکرکی است بر کتاب قواعد الاحکام علامه حلی در قواعد فقه. اینها تنها نمونه‌های اندکی هستند از آثار مرتبط در حوزه فقه. در صرف و نحو عربی، «شرح سیوطی» موسوم به «البهجه المرصیه علی الفیه» که شرحی است بر الفیه ابن مالک، بسیار معروف و خود مبنای پدید آمدن آثار بسیاری شده است. در حوزه فلسفه و منطق نیز نوشتن ردیه و یا دفاعیه بر آثار دیگران مرسوم بوده است. از جمله می‌توان به کتاب «تهافت الفلاسفه» غزالی در رد نظریات ابن رشد و کتاب «التهافت التهافت الفلاسفه» در رد نظریات غزالی اشاره کرد.

منظور از آوردن این مثالها تنها به آن جهت است که گفته شود آثار مرتبط یا وابسته از آنجا که جایگاه رفیعی در فرهنگ نوشتار دارد، دارای قواعد صریح و روشنی است. قاعده موجود در کتابداری و اطلاع‌رسانی تصریح می‌کند که این آثار در کنار آثار اصلی قرار بگیرند. کتاب «تاریخ جراید و مجلات ایران» صدرهاشمی کتابی است در حوزه روزنامه‌نگاری و نه تاریخ. همان‌طور که کتابی در تاریخ دریانوردی کتابی است در حوزه دریانوردی. محل صحیح کتاب صدرهاشمی در روزنامه‌نگاری ۰۷۰ است و اگر می‌خواهیم تاریخی

رده ۰۷۰ که خاص روزنامه‌هاست و سوم تقسیم فرعی ۰۰۵- برای نشریات تخصصی و موضوعی که به رده موضوع متصل می‌شود مثل مجله‌های ریاضی ۵/۱۰۵۱ وارد کردن «روزنامه ایران» ذیل ۹۵۵ هنگامی می‌توانست صحیح باشد که این روزنامه، روزنامه‌ای مختص به تاریخ ایران باشد و حال آنکه چنین مطلبی درباره روزنامه ایران صدق نمی‌کند. بلکه روزنامه ایران، مثل هر روزنامه دیگری به انتشار مطالب گوناگون می‌پرداخته است. صرف قدیمی بودن یک مجله، روزنامه و یا یک کتاب نیز نمی‌تواند مجوزی باشد برای اینکه آن را در تاریخ رده‌بندی کنیم. کما اینکه یک متن مربوط به طب را هر چند کهن و قدیمی باشد، در تاریخ رده‌بندی نمی‌کنیم. بلکه آن را در طب رده‌بندی می‌کنیم. بنابراین محل صحیح دوره روزنامه یادشده نه ۹۵۵ بلکه ذیل رده ۰۷۰ یعنی کلیات است.

۱۰۸۶۷- فهرست نام اشخاص در تاریخ جراید و مجلات ایران چهارجلدی، محمدصدر هاشمی ۱۲۵۳ قمری تا شهریور ۱۳۲۰.

در دانش کتابداری و اطلاع‌رسانی؛ اینگونه آثار را «آثار مرتبط» یا «وابسته» می‌نامند. آثار مرتبط هم در فرهنگ کتابت ایرانیان و هم در فرهنگ کتابت سایر ملل سابقه فراوان دارد. نوشتن شرح و حاشیه بر آثار استادان و بزرگان یک رشته، امری رایج و گسترده بوده است و هنوز هم ادامه دارد. تاریخ‌نویس‌های ایران و اسلام مشحون است از این شرح‌ها، حاشیه‌ها، منتخبات، نقدها و تفسیرها و اعلام و غیره.

گرچه غرض این مقاله، پرداختن به آثار مرتبط و وابسته نیست، اما برای توجه دادن کتابداران جوانی که به کار رده‌بندی آثار می‌پردازند، ذکر نمونه‌هایی را خالی از قایده نمی‌داند.

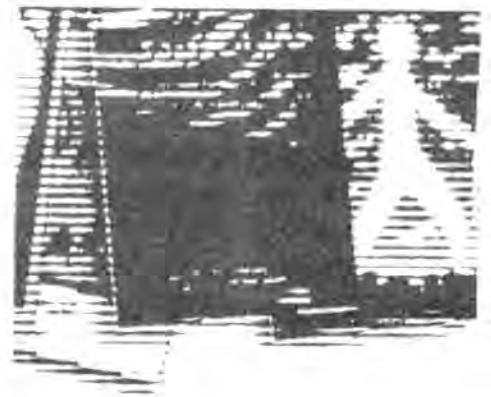
مرآة العقول فی شرح اخبار آل الرسول/ شرحی است از علامه مجلسی بر کافی شیخ کلینی.

عناية الاصول فی شرح کفایة الاصول/ شرح فیروزآبادی است بر کفایة الاصول آخوند خراسانی در اصول فقه.

تمهید الوسائل فی شرح الرسائل/ شرح مروی قزوینی است بر فوائد الاصول شیخ انصاری در اصول فقه شیعه.

مغنی المحتاج الی معرفة معانی الفاظ المنهاج/ شرح خطیب شربینی است بر کتاب منهاج الطالبین نووی در فقه شافعی.

الروضه البهیة فی شرح اللعه‌الدمشقیه/ شرح شهید ثانی است بر کتاب اللعه‌الدمشقیه محمدبن مکی

علت طراحی ساختار به این شکل، تسهیل در کار رده‌بندی کتاب‌هایی بوده است که به پیش از یک دوره تاریخی پرداخته و یا می‌پردازند. درون هر یک از این دوره‌های کلی، دوره‌های فرعی و محدودتر تاریخی تنظیم شده‌اند. مثلاً دوره سوم یعنی صفویان تا قرن ۱۳ شمسی خود شامل دوره‌های صفویان، افشاریان، قاجاریان و انقلاب مشروطه است.

همانگونه که گفته شد، تقسیمات کلی دوره‌ها صرفاً مختص آن دسته از کتاب‌هایی است که مسائل مربوط به آن دوره را به صورت کلی مورد بحث قرار داده‌اند و طبعاً کتاب‌هایی که تنها به یکی از دوره‌های فرعی یا داخلی پرداخته‌اند، باید ذیل تاریخ همان دوره رده‌بندی شوند. در کارنامه نشر متأسفانه به این نکته توجه نشده و ذیل دوره‌های کلی کتاب‌هایی وارد شده که می‌توانند و باید ذیل دوره تاریخی خاص خود آورده شوند. مثال:

۱۰۹۳۳- شاه عباس دوم صفوی و زمان او/ احمد فاضل.

این کتاب ذیل رده ۹۵۵/۰۷ صفویان تا قرن ۱۳ شمسی، یعنی یکی از دوره‌های کلی چهارگانه قرار داده شده است و حال آنکه این کتاب، فقط به دوره شاه عباس دوم صفوی پرداخته و بنابراین محل صحیح آن، ذیل رده ۹۵۵/۰۷۱ صفویان است. این رده در کارنامه نشر وجود دارد و کتاب‌هایی مثل «ایران عصر صفوی»/ راجر سیوری، «خورشید عالی‌قاپو»/ بهرام افراسیابی و... ذیل آن رده‌بندی شده‌اند.

۱۰۹۳۴- وقایع اتفاقیه: مجموعه گزارش‌های خفیه‌نویسان انگلیس در ولایات جنوبی ایران از سال ۱۲۹۱ تا ۱۳۲۲ قمری.

همانطور که خود کتاب تصریح دارد، پوشش کتاب فقط دوره تاریخی ۱۲۹۱ تا ۱۳۲۲ق. است و این دوره یعنی، اواسط دوره قاجاریان که ۲۳ سال دوره آخر سلطنت ناصرالدین شاه و ۹ سال ابتدای سلطنت مظفرالدین شاه را دربر می‌گیرد. قرار دادن این کتاب که شامل ۳۲ سال از تاریخ ایران در دوره قاجاریان است، ذیل دوره‌ای که شامل حدود ۴۰۰ سال تاریخ ایران است، صحیح نبوده و محل صحیح آن، در تاریخ دوره ناصرالدین شاه یعنی ۹۵۵/۰۷۴۵ و اگر کلی تر بخواهیم، ذیل تاریخ قاجاریان یعنی ۹۵۵/۰۷۴ خواهد بود.

۱۰۹۹۰- امیرکبیر تجلی افتخارات ملی/ محمد احمد پناهی.

این کتاب ذیل رده ۹۵۵/۰۷۴ انقلاب مشروطه،

۱۳۲۷-۱۳۲۴ رده‌بندی شده است. همان‌طور که توصیف رده نشان می‌دهد، این رده تنها در برگزیده چهارسال آخر دوره قاجاریان است. طوری که می‌دانیم امیرکبیر در سال ۱۲۶۸ قمری کشته شد و این سال مصادف است با دوره‌ای که هنوز ناصرالدین شاه سلطنت می‌کرد. (سلطنت ناصرالدین شاه در سال ۱۳۱۳ قمری پایان یافت.) بنابراین قرار دادن این کتاب ذیل دوره مشروطیت صحیح نبوده و محل صحیح آن، ذیل رده اشخاص و سیاستمداران دوران قاجار یعنی ۹۵۵/۰۷۴۰۹۲۴ یا اگر کلی تر بخواهیم ذیل ۹۵۵/۰۷۴ خواهد بود.

۱۰۹۹۵ و ۱۰۹۹۶- روز شمار تاریخ ایران از مشروطه تا انقلاب اسلامی/ باقر عاقلی.

این کتاب نیز ذیل انقلاب مشروطه رده‌بندی شده است. فاصله میان انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی ایران، ۷۲ سال است. از این دوران، ۱۵ سال در قرن ۱۳ شمسی و ۵۷ سال در قرن ۱۴ شمسی واقع است. بنابراین، با توجه به اصل «ترجیح موضوعی که قسمت اعظم اثر را دربر دارد»، از اصول رده‌بندی، این کتاب باید ذیل دوره تاریخی «قرن ۱۴ شمسی، ۱۳۰۰ به بعد» یعنی ۹۵۵/۰۸ رده‌بندی شود.

۱۱۰۰۸ و ۱۱۰۰۹- اسناد احزاب سیاسی ایران (۱۳۳۰-۱۳۳۰ ش.) / بهروز طیرانی.

این کتاب ذیل دوره تاریخی ۹۵۵/۰۸ قرن ۱۴ شمسی، ۱۳۰۰ به بعد رده‌بندی شده است. همانطور که کتاب خود تصریح دارد، این کتاب تنها دوره ۱۰ ساله ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۰ شمسی را دربر می‌گیرد و قرار دادن آن ذیل این دوره، هنگامی می‌تواند صحیح باشد که نخواسته باشیم از تقسیمات داخلی این دوره استفاده کنیم. اما در کارنامه نشر دوره پهلوی، ۱۳۰۴-۱۳۵۷ یعنی رده ۹۵۵/۰۸۲ استفاده شده است. بنابراین محل صحیح این کتاب نیز ذیل تاریخ دوره پهلوی است.

۱۱۰۱۷- غائله آذربایجان: مستند به اسناد تاریخی و سیاسی و آرشیوی/ خانباها بیانی.

این کتاب ذیل رده ۹۵۵/۰۸ قرن ۱۴ شمسی رده‌بندی شده است. با توجه به این که در رده‌بندی دیویی، تاریخ محلی جایی مخصوص به خود دارد و در کارنامه نشر نیز از این رده استفاده شده است، محل صحیح این کتاب، ذیل رده ۹۵۵/۳ و در کنار کتاب «آذربایجان در مسیر تاریخ ایران» است.

۵. پایان سخن:

با پایان یافتن این بخش، کار بررسی اثر گرانقدر کارنامه نشر در این مقاله پایان می‌پذیرد. اشکالات برشمرده از ارزش این اثر و تلاش‌های صادقانه و خستگی‌ناپذیر همکاران دست‌اندرکار آن نخواهد کاست. اما تصحیح آنها و پیشگیری از بروز اشتباهاتی این چنین قطعاً بر اعتبار آن به عنوان یک اثر مرجع خواهد افزود. با توجه به جمیع مشکلاتی که در راه انجام اینگونه امور وجود دارد و نیز آشفته‌گی‌هایی که متأسفانه در نشر کشور ما در زمینه ارائه اطلاعات لازم و صحیح همراه کتاب وجود دارد و گاه کتابداران پر تلاش را برای

تکمیل اطلاعات مورد نیاز اثر حتی روزها درگیر جست‌وجو از منابع مختلف و ناشران می‌سازد، تدوین و انتشار اثر چنین عظیم، موجب مسرت و افتخار است. در پایان، برخی نکات را در زمینه صورت ظاهر کتاب یادآوری می‌شود به این امید که با مورد توجه قرار گرفتن آنها از سوی همکاران محترم، همانگونه که با بزرگ‌منشی و قروتانته در مقدمه خواستار شده‌اند، به هرچه آراسته‌تر و پیراسته‌تر منتشر شدن این اثر ارزشمند کمک نماید.

الف. جا دارد که همکاران محترم در مقدمه یا تفصیل بیشتری به معرفی کتاب پرداخته و راهنمایی‌های لازم، شیوه انجام کار، منابع مورد استفاده و... را بیان نمایند. ب. ذکر مختصری درباره تاریخچه کار و ارتباط «کارنامه نشر» با منابع سلف مانند «کتابنامه» و نیز سایر منابع مرتبط خالی از فایده نیست.

پ. ذکر نام بخش‌ها و افرادی که در مراحل گوناگون کار عهده‌دار وظایف مختلف هستند و به‌ویژه ویراستاران محترم، ضمن ارج نهادن به این عزیزان، موجب افزایش اعتبار این اثر مرجع خواهد شد.

ت. در صفحه عنوان اثر، شماره ISSN درج شده است که نشانگر پیابند بودن این اثر است، علاوه بر آن که در فهرستبرگه کتاب در پشت صفحه عنوان، موضوع «کتاب‌های چاپی - ایران - نشریات ادواری» به اثر داده شده است. اما در پشت جلد کتاب شماره ISBN یا همان شابک که مخصوص کتاب است، به اثر داده شده است، به اضافه این که در فهرستبرگه نیز شماره ISBN آمده است.

ث. سرشناسه «ایران. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، معاونت فرهنگی» برای اثر احتمالاً صحیح نیست. زیرا این سرشناسه زمانی لازم می‌آید که اثر درباره فعالیت‌ها، تشکیلات، سازمان و... این معاونت باشد. ج. برگه «فهرست‌نویسی پیش از انتشار» اثر بهتر است مانند آثار دیگر از کتابخانه ملی خواسته شود.

ج. رده‌های اصلی درون متن بهتر است تسببت به رده‌های فرعی با تدابیر گرافیکی مشخص شود. مثلاً رده اصلی ۳۳۰ اقتصاد نسبت به رده فرعی ۳۳۸ تولید. ح. در مورد نوع حروف لاتین (بزرگ یا کوچک) به‌ویژه در بخش علوم کامپیوتری رعایت یکدستی ضروری است. در اینجا چند نمونه ذکر می‌شود:

(DOS) (۸۳)؛ (Dos) (۸۴)؛ WORD (۲۰۸) و Word (۳۱۰)؛ PC (۱۳۰) و PC (۱۸۵)؛ EXCELL (۲۰۹) و Excell (۱۸۲)؛ FOXPRO (۱۹۵) و Foxpro (۱۴۴).

پانویس:

- ۱- فرامرز مسعودی. «مروری بر فعالیت‌های کتابخانه ملی». پیام کتابخانه، دوره ۲، ش ۴ (زمستان ۱۳۷۱): ص. ۱۱۱-۱۱۷.
- ۲- فیلیپ بریان. «کیفیت خدمات ملی کتابشناختی»: ترجمه فرامرز مسعودی در گزیده مقالات ایفلا (کوبا ۲۱-۲۷ اوت ۱۹۹۴)، زیر نظر عباس حری، به همت تاج‌الملوک ارجمند - تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۴، ص ۲۹۷.
- ۳- کتابشناسی ملی ایران، شماره ۷۱ (۱۳۷۱).